

שבת פרק תשיעי אמר רבי עקיבא

(שבת פב, א)

משנה :

אמר רבי עקיבא: מניין לעבודה זרה שמתמאה במשא (אדם הנושא) כנדה? - שנאמר: (ישעיהו ל, כב) [וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך] תזרם כמו דוה צא תאמר לו (בעבודה זרה משתעי): מה נדה מטמאה במשא - אף עבודה זרה מטמאה במשא.
(משום דבעי למיתני בהדיהו 'מניין שמרציין את המילה?' - כייל להו להנך דדמיין לה.)

גמרא :

תנן התם [עבודה זרה פ"ג מ"ו]: 'מי שהיה כיתו סמוך לעבודה זרה' (גירסת רש"י): וכן כותלו סמוך לעבודה זרה: שהיה אותו כותל מחיצה אף לבית עבודה זרה) ונפל - אסור לבנותו (דקמהני לעבודה זרה); כיצד יעשה? - כונס לתוך שלו ארבע אמות ובונה;

(שבת פב, ב)

היה שלו ושל עבודה זרה (שהיה חצי מקום הכותל של עבודה זרה) - נידון מחצה על מחצה (המחצה שלו נחשבת בארבע אמות של כניסה, לפי שחייבוהו חכמים להרחיקו משלו ארבע אמות וליכנס כולו בתוך שלו);

אבניו ועציו ועפריו מטמאים כשרץ, שנאמר (דברים ז, כט) [ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו] שקץ תשקצנו [ותעב תתעבנו כי חרם הוא] (שקץ תשקצנו - לשון שקץ, שאינו מטמא במשא);

רבי עקיבא אומר כנדה שנאמר (ישעיהו ל, כב) [וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך] תזרם כמו דוה [צא תאמר לו]: מה נדה מטמאה במשא (אדם הנושא, דאיתקש לזב: והדוה בנדתה והזב את זובו (ויקרא טו, לג), וזב מטמא במשא, דכתיב (ויקרא טו, י) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם וגו' - אף הזב במשמע 'אותם') - אף עבודה זרה מטמאה במשא. אמר רבה: 'תזרם' דאמר קרא = נכרינהו מינך כזר; 'צא תאמר לו', 'הכנס' אל תאמר לו;

ואמר רבה: במשא דכולי עלמא לא פליגי דמטמאה, דהא אתקש לנדה; כי פליגי באבן מסמא (אבן ששומה על גבי יתידות, וכלים תחתיה, דכתיב (דניאל ג, יח) והיית אבן חדא ושמת על פום גובא, ונדה או זב יושבין עליה; אף על פי שלא הכבדו על הכלים - טמאים הכלים, דכתיב כל אשר יהיה תחתיו (ויקרא טו, י)) : רבי עקיבא סבר כנדה: מה נדה מטמאה באבן מסמא - אף עבודה זרה מטמאה באבן מסמא, ורבנן סברי כשרץ: מה שרץ לא מטמא באבן מסמא - אף עבודה זרה לא מטמאה באבן מסמא.

ולרבי עקיבא למאי הלכתא איתקש לשרץ?

למשמשי (שאין הכלים המשמשיין מטמאים לא במשא ולא באבן מסמא).

ולרבנן למאי הלכתא איתקש לנדה למשא (אבל לא לאבן מסמא, דלהכי אהני היקשא דשרץ)? ולוקשה רחמנא לנבלה (דאית בה משא ולית בה אבן מסמא - והכי עדיף: דתו לא צריך לאקושה לשרץ למעוטי מאבן מסמא)?

אין, הכי נמי; אלא 'מה נדה אינה לאברין' (אם נחתך אבר ממנה - מטמא במשא ובאהל משום תורת אבר מן החי, אבל לא משום תורת אבר מן הנדה, ונפקא מינה דלא מטמא באבן מסמא) - אף עבודה זרה אינה לאברין (כגון עבודה זרה של חוליות: אבר אבר ממנה אינו מטמא כלל משום עבודה זרה);

ואלא הא דבעי רב חמא בר גוריא (לקמן שבת פג, ב): 'עבודה זרה ישנה

לאברין או אינה לאברין?' תיפשוט ליה מהא דלרבנן אינה לאברין!?

רב חמא בר גוריא - אליבא דרבי עקיבא בעי לה (דאקשה לנדה [לאבן מסמא]: מי אמרינן להא נמי איתקש, או דילמא: לחומרא מקשינן, לקולא לא מקשינן?).

ורבי אלעזר אמר: באבן מסמא דכולי עלמא לא פליגי דלא מטמאה (דהא איתקש לשרץ, ובשרץ כתיב מגע, ולא כתיב משא), כי פליגי במשא: רבי עקיבא סבר כנדה: מה נדה מטמאה במשא אף עבודה זרה מטמאה במשא, ורבנן סברי כשרץ: מה שרץ לא מטמא במשא - אף עבודה זרה לא מטמאה במשא.

ורבי עקיבא, למאי הלכתא איתקש לשרץ?

למשמשיה (תירוצא היא);

ורבנן, למאי הלכתא איתקש לנדה?

מה נדה אינה לאברים אף עבודה זרה אינה לאברים ;

(שבת פג, א)

ורבי עקיבא, למאי הלכתא איתקש לנדה למשא (לחודה) ? לוקשיה לנבלה?

אין הכי נמי ; אלא מה נדה אינה לאברין - אף עבודה זרה אינה לאברין ;

אלא הא דבעי רב חמא בר גוריא 'עבודה זרה ישנה לאברים או אינה לאברים?' , תיפשוט ליה מהא בין לרבנן בין לרבי עקיבא דאינה לאברים !?

רב חמא בר גוריא - כרבה מתני (דאמר לעיל: דרבי עקיבא לאבן מסמא נמי אקשה לנדה, ולא מצי לאקושה לנבלה), ובעי לה אליבא דרבי עקיבא (מי מקיש נמי לענין נדה דאינה לאברים, או לא) .

מיתיבי [דומה לתוספתא זבים פ"ה מ"ו [צוקרמאנדל]] : 'עבודה זרה כשרץ ומשמשיה כשרץ ; רבי עקיבא אומר : עבודה זרה כנדה ומשמשיה כשרץ' ; בשלמא לרבי אלעזר ניהא (דקתני לרבנן כשרץ, אלמא לא מטמא במשא), אלא לרבה קשיא !? אמר לך רבה : מי אלימא ממתניתיו (דמסכת עבודה זרה: אבניו ועציו כר'), דקתני 'עציו ואבניו ועפריו מטמאין כשרץ' ואוקימנא 'מאי כשרץ' ? - דלא מטמא באבן מסמא - הכי נמי דלא מטמא באבן מסמא .

מיתיבי : 'נכרי ונכרית, עבודה זרה ומשמשיה, הן ולא היסטן' (קא טלקא דעתך היסטן - משמע שהוסטו, דהיינו משא, ולא כשאר היסטות שבתלמוד, דמשמעו שהטמא היסט האחרים) ; רבי עקיבא אומר : הן והיסטן ; בשלמא לרבי אלעזר ניהא (דקתני 'זלא היסטן', דמשמע דלא מטמא במשא) אלא לרבה קשיא ? (ולקמן פריך: מאי 'הן', אי הן טמאין קאמר - פשיטא, השתא היסטן טמא, הם מיבעיא? הכי איבעי ליה למתני: 'מגען ולא היסטן'!?)

אמר לך רבה : וליטעמין, נכרי ונכרית נמי הן ולא היסטן ? והתניא : ' (ויקרא טו, ב) **דברנו אל בני ישראל** [ואמרתם אלהם איש איש כי יהיה זב מבשרו וזבו טמא הוא] - בני ישראל מטמאין בזיבה ואין נכרים מטמאין בזיבה, אבל גזרו עליהן שיהיו כזבין לכל דבריהן' (אלמא מטמאו במשא: דאי לא מטמאו אלא במגע - מאי 'כזבין? לימא 'כטמאי מתיים') !

אלא (הא - משבשתא היא, ובעי לתרוצי, ורבה מתרץ לטעמיה, ורבי אלעזר לטעמיה) : רבה מתרץ לטעמיה : נכרי ונכרית - הן והיסטן ואבן מסמא שלהן ; עבודה זרה - היא והיסטה אבל לא אבן מסמא שלה ; רבי עקיבא אומר : עבודה זרה - היא והיסטה ואבן מסמא שלה ;

ורבי אלעזר מתרץ לטעמיה : נכרי ונכרית - הן והיסטן ואבן מסמא שלהן ; עבודה זרה - היא ולא היסטטה (ולא משאה: שאינה מטמאה במשא) ; ורבי עקיבא אומר : עבודה זרה - היא והיסטה . ('ואבן מסמא שלהן' גרידן גבי נכרי ונכרית, בין בתרצות דרבה, בין בדרכי אלעזר, והכי אמרינן בפרק בתרא דמסכת נדה (ט, ט) : נכרי ונכרית מטמאין באבן מסמא)

מתקיף לה רב אשי : מאי 'הן' (אי רבה ורבי אלעזר, 'היסט' דברייתא - לשון משא משמע להו, שהיסטו אחרים - דהיינו משא, מאי 'הן והיסטן' 'הן ולא היסטן' דקתני בין לרבי עקיבא בין לרבנן: אי למימרא דהן עצמן טמאים - פשיטא, דאי טהורים הם היסט מנא להו? הכי איבעיא לאיפלוגי: 'עבודה זרה אין היסטטה טמא, רבי עקיבא אומר: היסטטה טמא!') ?

אלא אמר רב אשי : הכי קאמר : 'נכרי ונכרית - בין הן שהסיטו את אחרים (והיינו 'היסטן' דקתני בה, ככל היסט שבמשנה) ובין אחרים שהסיטו אותן (דהיינו 'משא'; וזהו 'הן' דקתני בבבביתא, והכי משמע: הן והיסטן; דלישנא דבבביתא - משא שהזכירו חכמים) - טמאים (נכרי ונכרית - בין הן שהוסטו על ידי אדם, בין היסטן - כלומר מה שהסיטו הן - טמאין,

דתורת זבין עליהם; דזב שהוסט על ידי אדם או הסיט את האדם ואת כל דבר - טמאוהו, דתנן (מבין פרק חמישי משנה ב): **כל הנישא על גבי זב - טמא**, והיינו היסט, וילפינן לה במסכת נדה (ג, א) **מיוכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו** [ויקרא טו, י], ומוקמינן לקרא התם על כרחך דהכי קאמר: וכל הנוגע בכל אשר יהיה הזב תחתיו, דהיינו 'נישא על גבי הזב'; עבודה זרה שהסיטה אחרים - טהורין (דאיתקש לשרץ להכי: שלא תטמא לא בהיסט ולא באבן מסמא, ואליבא דרבה קמתרץ לה רב אשי), אחרים שהסיטו אותה - טמאים (דהיינו משא, ומדודו רבנן דמטמאה במשא דאיתקש לנדה) ; משמשיה - בין הן שהסיטו את אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן - טהורים ; רבי עקיבא אומר (עבודה זרה נמי כנכרי ונכרית, בין שהסיטה בין שהוסטה, והוא הדין לאבן מסמא דאיתקש לנדה, והכי תני רב אשי לבבביתא אליבא דרבה [בדברי תנא קמא]: נכרי ונכרית: הן, המשא שלהן, והיסטן; עבודה זרה - היא = המשא שלה, ולא היסטטה, משמשיה - לא הן ולא היסטן; רבי עקיבא אומר) :

נכרי ונכרית ועבודה זרה - בין הן שהסיטו את אחרים ובין

אחרים שהסיטו אותן – טמאים; משמשיה – בין הן שהסיטו אחרים
ובין אחרים שהסיטו אותן – טהורין .

(וממילא לרבי אלעזר מתוך לה רב אשי הכי: נכרי ונכרית הן והיסטן, עבודה זרה ומשמשיה – לא הן ולא היסטן; רבי עקיבא אומר: נכרי ונכרית – הן והיסטן, עבודה זרה – היא ולא היסטתה: דבמשא מטמא ולא באבן מסמא, דהוא דומיא דהיסט; משמשינן – לא הן ולא היסטן; כן נראה לי סוגיא זו, ולא פירשו רבותינו כן, והם פירשו: מאי הן – דאתקפתא דרב אשי אדרכי עקיבא קאי, ולא קשיא ליה אלא דתני לה בלשון רבים, והכי קשיא ליה: כיון דרבי עקיבא – אעבודה זרה לחודה קאי, אמאי תנא 'הן והיסטן'? היא והיסטה איבעיא ליה למיתני? ולא נהירא לי, דקשיא לי טובא בגוה: חדא: דלא אתקפתא היא, דכיון דאמרן דמתניתין מחסרתא היא, ואוסופי מוספין עליה – שפיר מיתני בה 'הן' לרבי עקיבא, בין לרבה דקאמר רבי עקיבא אכולהו קאי, וקאמר 'הן והיסטן', לרבי אלעזר נמי קאי אכולהו, דהכי קאמר רבי עקיבא: עבודה זרה לענין היסט – דהיינו משא – כנכרי ונכרית, וכולן 'הן והיסטן', והכי קתני: רבי עקיבא אומר: נכרי ונכרית עבודה זרה – הן והיסטן! ועוד: מאי שנא דלא מיפלגי בין היסטו להוסטו אלא בתרצתא דרב אשי; ומאי דוחקיה לפלוגי בהו אי לאו ד'הן' דבריייתא משמע ליה שהוסטו, ו'היסטן' משמע ליה שהסיטו! ועוד: דסוף סוף בתירוצא דרב אשי לא מיתרצה אתקפתיה, דאי 'הן' משום מגע משמשיה קאמר – לא הן ולא היסטן הוא, ואילו רבי עקיבא 'הן והיסטן' קאמר, ואי אנכרי ונכרית – הכא נמי הוי מצי לתרוצי כלישנא קמא, ומאי אתקפתיה?)

עבודה זרה, בשלמא אחרים שהסיטו אותה משכחת לה, אלא היא שהסיטה את אחרים היכי משכחת לה (שהחפץ יסיט אדם או חפץ אחר) ?

אמר רמי בריה דרב ייבא: כדתנן [תערוכת שתי משניות: זבים פ"ד משנה ה ומשנה ו]: 'הזב בכף מאזנים, ואוכלין ומשקין בכף שנייה; כרע הזב – טמאין' (שהרי היסטן זב, והיסטן של זב כי האי גוונא כתיב בין בכלים בין באדם בין באוכלין ומשקין; בכלים כתיב 'וכלי חרש אשר יגע בו הזב' [ויקרא טו, יב] ותניא בתורת כהנים [ספרא מצורע פרשת זבים פרשתא ג משנה א]: 'כול יטמאנו מאחוריו? נאמר כאן 'בו' ונאמר להלן 'אשר תבושל בו', מה להלן מאוירו – אף כאן מאוירו', 'אם כן למה נאמר אשר יגע בו' – פשיטא, מי גרע משאר טומאות שמתמאין כלי חרס מאוירן? – כיון דכתיב גבי שרצים למה לי למכתביה הכא? אלא להביא מגעו שהוא ככולו, ואפילו מאחוריו, ואיזהו – זה היסטו, וגבי אדם נמי וכל אשר יגע בו הזב, ואי משום מגע – הא כתיב [ויקרא טו, יז]: 'נוגע בבשר הזב', אלא להביא מגעו שהוא ככולו, ואפילו מאחוריו, ואיזהו זה – היסטו; וגבי אוכלין ומשקין תנא [ספרא מצורע פרשת זבים פרשתא ג משנה ג]: [ויקרא טו, יב] וכל כלי עץ יטוף במים – אמר רבי שמעון: ומה בא זה ללמדנו, אם ללמד שיטמא הזב כלי שטף במגע – והלא כבר נאמר הנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו, אם הנוגע בו יכבס בגדיו, שהן כלי שטף, במגע – הוא עצמו לא יטמא כלי שטף במגע? אלא למה נאמר וכל כלי עץ וגו' – להביא אוכלין ומשקין וכלים הנישאים על גבי הזב, דבסיפיה דקרא דאשר יגע בו הזב' כתיב, דאוקמינן דמשתעי בהיסט, והיינו דתנן: 'כל הנישא על גבי הזב – טמא' ;

(שבת פג, ב)

כרעו הן (ונשאו הן את הזב) – טהורין (דתנן [זבים פ"ה מ"ב]: 'כל שהזב נישא עליו – טהור, חוץ מן הראוי למשכב ומנוש האדם', אבל כל שאר כלים ואוכלים – אין מיטמאין מחמת משכב ומנוש, כדתניא (שבת נט, א): 'מי שמיוחד לשיבה, יצא זה שאומרים עמוד ונעשה מלאכתנו' [דומה לספרא מצורע פרשת זבים פרשתא א פרק ב משנה ג ומשנה ה], ולמהו אפילו ראשון לטומאה מחמת משא הזב – נמי לא, דכי כתיב משא הזב – באדם כתיב והנושא אותם וגו' [ויקרא טו, יז], והא דאמר לעיל 'נכרי ונכרית ועבודה זרה שהסיטו אחרים – טמאים' – באדם קאמרין) .

כמאן אזלא הא דתניא 'כל הטמאות המסיטות' (אחרים, כגון בכף מאזנים או אדם טמא מת שהסיט את חברו) – טהורות, חוץ מהיסטו של זב, שלא מצינו לו חבר בכל התורה כולה (בשאר טומאות שבתורה) ? – לימא דלא כרבי עקיבא, דאי כרבי עקיבא – איכא נמי עבודה זרה! אפילו תימא רבי עקיבא, תנא זב, וכל דדמי ליה (דאתי מריבויא דזב, ועבודה זרה מנדה גמרי, דהיינו זב) .

בעי רב חמא בר גוריא: עבודה זרה ישנה לאברים או אינה לאברים (כגון של חוליות, ישנה לטומאתה אבר אבר – או לא) ? היכא דהדיוט יכול להחזירה (שאין צריך אומן לכך) לא תיבעי לך, דכמאן דמחברת דמי; כי תיבעי לך היכא דאין הדיוט יכול להחזירה – מאי? כיון דאין הדיוט יכול להחזירה כמאן דמתברא דמי? או דילמא הא לא מחסרה? ואיכא דבעי לה להך גיסא: היכא דאין הדיוט יכול להחזירה לא תיבעי לך, דכמאן דמתברא דמי; כי תבעי לך היכא דהדיוט יכול להחזירה – מאי? כיון דהדיוט יכול להחזירה כמאן דמתברא דמי? או דילמא השתא מיהא קשלפה ושריא? תיקו .

בעי רב אחדבוי בר אמי: עבודה זרה פחותה מכזית (והיא שלמה) מהו? מתקיף לה רב יוסף: למאי? אילימא לענין איסורא (ליאסר בהנאה) – לא יהא אלא זכוב בעל עקרון, דתניא: ' (שופטים ח, לג) [והיא כאשר מת גדעון וישבו בני ישראל וזינו אחרי הבעלים] ושימו להם בעל ברית לאלהים – זה זכוב בעל עקרון; מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בתוך כיסו, כיון

שזוכרה - מוציאה מתוך כיסו ומחבקה ומנשקה (זהו לשון ברית - אהבה וחבה, אלמא אדוקים בה, ועבודה זרה היא); אלא לענין טומאה מאי?: כיון דאיתקיש לשרץ: מה שרץ בכעדשה אף עבודה זרה נמי בכעדשה? או דילמא הא איתקיש למת (כדלקמן: על קבר בני העם [מלכים ב כג, ו]): מה מת בכזית אף עבודה זרה בכזית?

אמר רב אויא - ואיתימא רבה בר עולא: תא שמע: דתניא: 'עבודה זרה פחותה מכזית אין בה טומאה כל עיקר, שנאמר (מלכים ב כג, ו) [ויצא את האשרה מבית ידוד מחוץ לירושלם אל נחל קדרון ושרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר] וישלך את עפרה על קבר בני העם - מה מת בכזית אף עבודה זרה בכזית.'

ורבנן (אתקפתא היא: לדבנן, דאמרי אינה מטמאה במשא) למאי הלכתא איתקש לשרץ? - דלא מטמא במשא, (למאי הלכתא אמרו אליבייהו דאיתקש) לנדה? - דאינה לאברין, למת (דאינה מטמאה בכעדשה) - דלא מטמא בכעדשה? (כולהו לקולא)? אימא (כולהו) לחומרא: למאי הלכתא אקשה רחמנא לשרץ? - לטמויי בכעדשה, לנדה - לטמויי באבן מסמא, אקשה רחמנא למת לטמויי באהל?!

טומאת עבודה זרה דרבנן היא (דכל הנך היקשות - דברי קבלה נינהו, ואסמכתא בעלמא, ו'שקץ' תשקצנו' לאו לשון שרץ ממש הוא, אלא עיקר קרא לכנות לה שם לגנאי אתא), וקולא וחומרא - לקולא מקשינן, לחומרא לא מקשינן.

משנה:
מנין לספינה שהיא טהורה (שאינה מקבלת טומאה)?
 שנאמר (משלי ל, יט) [דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור] **דרך אניה בלב ים** [ודרך גבר בעלמה] (בלב ים - הרי היא כים).

גמרא:
פשיטא! אניה בלב ים היא (לאו פירכא היא, אלא פירוש למתניתין)!
 הא קא משמע לן: כים: מה ים טהור - אף ספינה טהורה.
 תניא: 'חנניה אומר: נלמדה משק' (שהרי כלי עץ היא, והוקשה לשק לענין טומאה [ויקרא יא, לב]: וכל אשר יפל עליו מהם במתם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר): מה שק מיטלטל מלא וריקן - אף כל מיטלטל מלא וריקן', לאפוקי ספינה, דאינה מיטלטלת מלא וריקן (דגדולה היא).
 מאי בינייהו?
 איכא בינייהו ספינה של חרס (דלא איתקש לשק): מאן דאמר 'אניה בלב ים' - הא נמי בלב ים היא; למאן דאמר כשק - הנך דכתיבי גבי שק דאי מיטלטלת מלא וריקן - אין, אי לא - לא, אבל ספינה של חרס, אף על גב דאינה מיטלטלת מלא וריקן; אי נמי (איכא בינייהו) ספינת הירדן (שהיא קטנה ומיטלטלת מלאה וריקנית, לפי שהנהר קטן): למאן דאמר 'אניה בלב ים' היא - הא נמי 'אניה בלב ים' היא (דין לאו דוקא, וכל הנהרות נמי טהורין הן); למאן דאמר מיטלטלת מלא וריקן - הא נמי מיטלטלת מלא וריקן, דאמר רבי חנינא בן עקביא: מפני מה אמרו ספינת הירדן טמאה? מפני שטוענים אותה ביבשה ומורידין אותה למים.

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ואפילו שעה אחת, שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש (של מסכת כלים, דתני בה ספינת הירדן טמאה) ולא נתגלה טעמה עד שבא רבי חנינא בן עקביא ופירשה.

אמר רבי יונתן: לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה, שנאמר (במדבר יט, יד) **זאת התורה אדם כי ימות באהל** [כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים] - אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה.

אמר ריש לקיש: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר: **'זאת התורה אדם כי ימות באהל'**;

אמר רבא:

(שבת פד, א)

ולחנניא (דאמר: ספינה המיטלטלת מלאה טמאה), טילטול על ידי שוורים שמיה טילטול (אפילו אינה מיטלטלת אלא על ידי שוורים מרוב גודלה - הוי טילטול, וטמאה) - דתנן [כלים פ"כ מ"ב]: 'שלש עגלות הן: עשויה כקתיידא (קצרה ומוקפת משלש צדדין) - טמאה מדרס (שלישיבה מיוחדת היא); כמטה (שהיא ארוכה, ומתחתיה מקבלת, כמטה של עור שאין בה שום נקב) - טמאה טמא מת (כלומר: מקבלת שאר טומאות כולן, חוץ מטומאת מדרס: ד'כלי' הוה לקבל טומאה, ולישיבה אינה מיוחדת, שטוענין בה פרגמטיא, ואומר לו "עמוד ונעשה מלאכתנו"; והא דנקט 'טמא מת' - משום דאב הטומאה הוא, והכי קאמר: אב הטומאה הוא על ידי מת, ולא על ידי זב); של אכנים (העשויה להוליך בה אבנים) - טהורה מכלום (אינה מקבלת שום טומאה, לפי שפרוצה מתחתיה נקבים גדולים - ולא כלי הוא: דכל הכלים שיעורן כרמונים!); ואמר רבי יוחנן: ואם יש בה בית קבול רמונים - טמאה טמא מת (אלמא: אף על גב דשל עץ איתקש לשק: דבעינן מיטלטל מלא וריקן, וזו אינה מיטלטלת אלא על ידי שוורים - קאמר טמאה טמא מת); [כלים פ"כ מ"ד] 'שלש תיבות הן: תיבה שפתחה מצדה - טמאה מדרס (לפי שמשמשת שכיבה עם מלאכתה: שמשמשתין בה דרך פתחה, ואין צריך לומר לשוכב עליה "עמוד ונעשה מלאכתנו"); מלמעלה (פתחה כאותן שלנו) - טמאה טמא מת (כלומר: נעשה אב הטומאה על ידי מת, כשאר כל הכלים הראויין לקבל טומאה, שאם אהיל אהל המת עליהן - נעשין אב הטומאה; ולענין שאר טומאות הויין ראשון לטומאה, ככל הכלים; ולא שמעינן ממתניתין אלא דכלי הוא לטומאה, ומדרס לא היא, דאינה מיוחדת לשכיבה, דצריך לומר לו "עמוד"), והבאה במדה (תיבה גדולה שאינה מיטלטלת, ויש לה חלון מלמעלה להשתמש בתוכה) טהורה מכלום (למדרס לא חזיא, הואיל וחלולה מלמעלה אינה משמשת שכיבה עם מלאכתה, ולשאר טומאות לא חזיא, דאינה מיטלטלת מליאה) . (ולא איתפרש מה לשון 'באה במדה'; ולי נראה על שם אנשי מדות, כלומר: שצריכה למוד ארכה ורחבה.) (*יש מקשין הבל על משנה זו: הא דאמר רבי יוחנן בפרק 'במה אשה' (שבת נ"א) אף אומר בטומאת מת "עמוד ונעשה מלאכתנו" - והבל הוא בפיהם, דכי איתמר ההיא - לענין כלי שנשבר ועודנו ראוי למלאכה - ולא מעין מלאכה ראשונה, וקאמר רבי יוחנן דטהור מטומאתו ראשונה, ואומר בו: "עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה", והרי הוא אינו ראוי, אבל לומר שתהא מיוחדת למת ולא למלאכה אחרת - לא תהא זאת בישראל, דהא כתיב (במדבר י"ד) כל אשר באהל יטמא (שבעת ימים) [ספוק טו] וכל כלי פתוח וגו', וכל טמא מת שבתלמוד הנזכר אצל מדרס - הוא הדין לטמא שרק, או לטומאת נבלה, ולא הוזכר מת אלא משום דעל ידי מת נעשה אב הטומאה, כמו על ידי מדרס: שלא בא ללמדנו אלא לומר שהוא כלי מקבל כל טומאה חוץ מטומאת מדרס: אם ישב עליו זב - אינו נעשה אב הטומאה.)

תנו רבנן: 'מדרס כלי חרס (שאם ישב עליו הזב ולא נגע באוירו) - טהור (ואינו מטמא משום מדרס; ולקמיה יליף לה מקרא); רבי יוסי אומר: אף הספינה'. מאי קאמר (מה ענין ספינה אצל מדרס? ספינה טהורה אף מטומאת מגע, ולמדרס לא חזיא)? אמר רב זביד: הכי קאמר: מדרס כלי חרס טהור ומגעו טמא (אם נגע הזב בתוכו), וספינה של חרס טמאה (במגעה), כחנניא (דיליף טעמא מ"ק), וחרס לא איתקש לשק; רבי יוסי אומר: אף הספינה טהורה, כתנא דידן (דיליף מבלב ים, והא נמי בלב ים היא); מתקיף לה רב פפא: מאי 'אף' (מאי 'אף ספינה' - על כרחיך טהורה ממגע קאמר, ומאי 'אף? הא לא טיהר תנא קמא כלי ממגע, דנימא 'אף זו כיוצא ב')? אלא אמר רב פפא: הכי קאמר: מדרס כלי חרס טהור ומגעו טמא, ושל עץ - בין מדרסו ובין מגעו טמא; וספינת הירדן טהורה, כתנא דידן (דיליף מבלב ים, לא שנא גדולה לא שנא קטנה, והוא הדין נמי דמצי לתרוצי וספינה של חרס טהורה, בתר דמפכינן דתנא קמא לר' יוסי, אלא משום דשכיחא טפי של עץ משל חרס); רבי יוסי אומר: אף הספינה טמאה, כחנניא.

ומדרס כלי חרס - מנלן דטהור? אמר חזקיה: דאמר קרא: (ויקרא טו, ה) ואיש אשר יגע במשכבו [יכבס בגדיו ורוחץ במים וטמא עד הערב] מקיש משכבו לו (הוא והמשכב הוזכר כאן): מה הוא אית ליה טהרה במקוה - אף משכבו נמי אית ליה טהרה במקוה; דבי רבי ישמעאל תנא: (ויקרא טו, כו) [כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה] כמשכב נדתה יהיה לה [וכל הכלי אשר תשכב עליו טמא יהיה כטמאת נדתה] - מקיש משכבה לה מה: היא אית לה טהרה במקוה - אף משכבה נמי אית לה טהרה במקוה, לאפוקי כלי חרס דלית ליה טהרה במקוה (דכתיב [ויקרא טו, יב] 'וכלי חרש אשר יגע בו הזב' ישבר' - אין לו טהרה אלא שבירתו).

מתיב רבי אילעא: מפץ (של קנים) בַּמַּת מנין (שהוא טמא? לפי שמצינו שפשוטי כלי עץ טהורין מטומאת מגע שרק, מניין שכלי הראוי למשכב ומושב מקבל טומאת מגע במת)? תוד"ה מפץ במת מניין: פירש בקונטרס דמיידי במפץ של עץ, ואין נראה לרבינו תם: דהא פשוטי כלי עץ יש להם טהרה במקוה, כדמוכח בפרק קמא דטוכה (דף טו, א), דאמר 'מטה מיטהרת איברים' ומוקי לה בפשוטי כלי עץ, כגון ארוכה ושתי כרעים! ואומר ר"ת דהכא במפץ של שיפה ושל גמי דאין לו שום טומאה אלא מדרבנן, לבד מטומאת מדרס כדפירש לעיל בפרק 'במה אשה' (דף טו, א), והא דפשוטי כלי עץ אית להו טהרה במקוה אומר ר"י דנפקא לן מדכתיב (במדבר לא, ב) וכל כלי עץ תתחטאו, דמשמע אפילו פשוטי, דומיא דכלי מתכות דכתיבי התם אף על גב דכתיב וכל מעשה עזים (באוהו פסוק) ליכא למילף 'מה מעשה עזים מיטלטל

מלא וריקן אף כלי עץ, דלא שייך למילף הכי אלא משק, כדכתיב (בראשית מב, לה) ויהי הם מריקים שקיהם, ולהכי נקט נמי בכל דוכתא *מה שק מיטלטל מלא וריקן* כו' ולא נקט 'מה בגד מיטלטל מלא וריקן', אף על גב דבגד נמי כתיב גבי שק [ויקרא יא, לב] או בגד או עור או שק.

(שבת פד, ב)

ודין הוא: ומה פכין קטנים (של חרס) שטהורין בזב (שאינן מטמאין על ידו בשום טומאה: דלמדרס לא חזו - דאין עשוין לשיבה, ועוד: שהן של חרס! ובמגע לא לטמא - דאין מטמאות אלא מאוירן, ואין יכול להכניס אצבעו לתוכן, מפני שפיהן צר; ובהיסט לא: דאפקיה רחמנא בלשון נגיעה, דכל שאינו מטמא במגע אינו מטמא בהיסט; וב'העור והרוטב' (חולין קכד, ב) אמר נמי הכי לגבי טומאת משא: את שבא לכלל מגע - בא לכלל משא, אף על פי שאפשר ליגע בחוט השערה; ותניא בתורת כהנים דשיער הזב מטמא - הני מילי כלי הראוי לנגיעת בשרו, ולהכי אפקיה רחמנא בלשון נגיעת בשר, כדכתיב (ויקרא טו, ו) והנוגע בבשר הזב) - טמאים במת (באהל המת, דכתיב (במדבר יט, טו) וכל כלי פתוח), מפץ שטמא בזב (דהא חזי למשכב, וכתיב [ויקרא טו, כד] וכל המשכב [אשר ישכב עליו יטמא] ומהכא נפקא לן בעלמא (נדה מט, ב) דכל המטמא במדרס - מטמא טומאת מת, ואפילו פשוטי כלי עץ) - אינו דין שיהא טמא במת!

ואמאי (טמא בזב טומאת מדרס)? הא לית ליה טהרה במקוה (דכי כתיב טבילה - בפרשת שרצים ובפרשת מדין כתיבא, והנך כלים דכתיבי התם ילפינן להו טבילה, אבל פשוטי כלי עץ - שלא נכתבו שם לענין טומאה - לא ילפינן להו טבילה, ולית להו טהרה במקוה, דהא לא כתיבא בהו כי היכי דאזכר ומשקה אין להם טהרה במקוה, לפי שלא למדנו להם טבילה בתורה)? אמר ליה רבי חנינא: שאני התם, הואיל ואיכא במינו (יש בכלי עץ שיש להן טהרה במקוה, כגון מקבלים);

אמר ליה: רחמנא ליצלן מהאי דעתא (דכיון דלדידיה ליכא טהרה במקוה, לא שאני מכלי חרס)!

אדרבה: רחמנא ליצלן מדעתא דידך! וטעמא מאי (היכא כתיבא דמשום דאיכא במינו, אף על גב דבדידיה ליכא - [מיטמא, נימא]: הואיל ואקשיתיה לזב עצמו בעי דתיהוי ליה טהרה לדידיה)? - תרי קראי כתיבי: כתיב (ויקרא טו, ה) ואיש אשר יגע במשכבו [וכבס בגדיו ורוחץ במים וטמא עד הערב] (מקיש משכבו לו) וכתיב (ויקרא טו, ד) וכל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא [וכל הכלי אשר ישכב עליו יטמא] (וכל המשכב - אף על גב דלא דמי לזב, דהא לא כתיב 'משכבו') הא כיצד? - יש במינו אף על גב דלית ליה טהרה במקוה, אין במינו - מקיש משכבו לו.

רבא אמר: מדרס כלי חרס טהור מהכא (במדבר יט, טו) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו [טמא הוא] (כלי חרס קאמר, שהטומאה נכנסת לו דרך פתחו) - הא יש צמיד פתיל עליו טהור הוא; מי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה וקאמר רחמנא טהור (מי לא משמע במקרא דאפילו ייחדו לאתו כלי לאשתו נדה לישב עליו כל ימיה אמר קרא דמציל על מה שבתוכו באהל המת? ואי טמא מדרס - היכי מציל? והא כל דבר טומאה אין חוצץ בפני הטומאה?! אלא שמע מינה דאין מדרס בכלי חרס: הלכך: כלי חרס המוקף צמיד פתיל - טהור מכלל טומאה, ובהיסט נמי לא מטמא ליה, כדפרישית לעיל: דכל שלא בא לכלל מגע - לא בא לכלל משא, לפיכך מציל על מה שבתוכו)!

משנה:

מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים, שזורעין בתוכה חמשה זרעונין (ולא הוי עירבוב, שיש בה כדי להפריש ביניהם הפרש הראוי): ארבע על ארבע רוחות הערוגה (ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן) ואחת באמצע (גרעין אחד, [ראה תמונה ברש"י בגמרא]) *? שנאמר (ישעיהו סא, יא) כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח [כן ה' ד' יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים] 'זרעה' לא נאמר, אלא 'זרועיה' (ובגמרא מפרש היכי משמע חמשה זרעונים בששה טפחים).

* (ואף על פי שכל אצל הקרנות סמוכין זה לזה, ואין ביניהם הרחקה שלשה טפחים, ויונקים זה מזה - אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים - היכרא הוא דבעינן, דלא להוי עירבוב, דהא אכלאים קפיד קרא אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא, כדתנן (בבא בתרא פ"ב מ"ב, דף כו, א): *זה סומך לגדר מכאן, וזה סומך לגדר מכאן*, ואף על גב דניקו מתתאי, וכל שכן כלאי זרעים דרבנן דלא חיישינן ליניקה, כדתנן [כלאים פ"ב מ"ז] גבי ראש תור לקמן בשמעתי, וגבי שתי שורות [כלאים פ"ג מ"ד], והרי יש כאן היכר גדול: רוח זו זרועה צפון ודרום, וזו זרועה מזרח ומערב; אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות - צריך הרחקה כדי יניקה, דאין שם היכר ואי הוו מקרבי - הוי עירבוב; והמפרש ארבעה גרעינין בארבע הרוחות - טועה, דאי ההרחקה משום יניקה - תשעה זרעונין יש לזרוע בו: ארבעה בארבע הקרנות, ואחד בכל רוח ורוח באמצע, ואחד באמצע הערוגה, ויש בין כל אחד ואחד שלשה טפחים כשיעור יניקה טפח ומחצה לכל אחד, הלכך לכל הרוח הוא ממלא עד סמוך לקרן, ואפילו אין בין זרע שברוח זו לזרע שברוח זו שלשה טפחים לא איכפת לן, דלענין כלאים - היכר בעלמא הוא דבעינן, כדפרישית.)

גמרא:

מאי משמע?

אמר רב יהודה: 'כי כארץ תוציא צמחה': 'תוציא' - חד; 'צמחה' - חד, 'הרי תרי'; 'זרועיה' - תרי, הא ארבע; 'תצמיח' - חד, הא חמשה (וששה טפחים דליכא למילף מקרא)

(שבת פה, א)

[אלא] וקיים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי מהדדי (קיים להו לרבנן דסתם ערוגה הנזרעת בה חמשה זרעונים כך היא מדתה: דחמשה זרעונים בשיתא טפחים לא ינקי אמצעי ושברוחות מהדדי, דשיעור יניקת כל זרע טפח ומחצה עם מקום הזרע; הרי מן הזרע הנזרע בגבול הערוגה כנגד האמצעי ועד האמצעי - שלשה טפחים, ומאלו השנים אנו למדים דסבר תנא דידן שיניקת הזרע טפח ומחצה: מדלא קבע מקום לזרע הנזרע אצל הגבול להושיבו אצל הקרן אלא אפילו אם בא לזרעו כנגד אמצעיתה - זורעו, אלמא: בהרחקת שלשה טפחים סגי; ואף על גב דלענין כלאים היכרא בעלמא בעינן, ולא חיישינן ליניקה, כדתנן לקמן בשמעתין גבי ראש תור, וגבי שתי שורות - מיהו הפרש זרעוני ערוגה דלא להוי ערוב - ליכא היכרא בבציר משיעור יניקה, דגבי ראש תור ושתי שורות דלקמן - איכא היכרא, הלכך כי רמיז לן קרא חמשה זרעונים בערוגה - בשל ששה טפחים קאמר).

ומנלן דהא דקיים להו לרבנן דחמשא בשיתא (בשיעור יניקה) מילתא היא (למיסמך עלה, ולומר: "בקיאינן הן החכמים בעבודת אדמה לידע כמה יונקים", שלא תתמה לומר: מי הודיע לבריות שיעור יניקה, ואיך יוכלו לעמוד על כן)?

דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (דברים יט, יד) לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים [בנחלתך אשר נתחל בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה]: גבול שגבלו ראשונים לא תסיג (גבול רעך - ליטע סמוך למיצר, להכחיש קרקעו כשיעור אשר גבלו הראשונים);

מאי 'גבלו ראשונים' (ומי הם ראשונים)?

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: (אמוריים וחוריים, שהיו בקיאים בכך, כדאשכחן בבבלי שיעור) דכתיב (בראשית לו, ב) אלה בני שעיר החרי יושבי הארץ [לוטן ושוכל וצבעון וענא]; אטו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו? - אלא שהיו בקיאינן בשובה של ארץ, שהיו אומרים: מלא קנה זה (קנה המדה שבו מודדין הקרקע) לזית (ראוי לגדל זיתים), מלא קנה זה לגפנים, מלא קנה זה לתאנים; ו'חרי' - (סרס את התיבה ודורשה: שמריחים את הארץ וחי) (והיו יודעין להפריש את הארץ בין קנה לקנה בריחה וטעמה, היכן לזיתים והיכן הוא לתאנים, וממילא דבקיאים היו בשיעור יניקה).

אמר רב פפא: (למה נקרא 'חרי'?) - שהיו טועמין את הארץ (לאיזה דבר ראוי) כחויא (כנחש, שמאכלו עפר);

רב אחא בר יעקב אמר: 'חרי' שנעשו בני חורין מנכסיהן (שנטרדו מנחלתם, ולא הוצרכו לעבוד אדמתן, כדכתיב ובני עשו יירשום (דברים ב);

אמר רב אסי (גירסת רש"י: רב אשי): ערוגה (שאמר, צריכה להיות) תוכה שש, חוץ מגבוליה (שהיו מניחין בערוגה קרקע חלק סביבות הזריעה למקום דישה: כשהוא משקה הזרעים - מהלך בגבולין; ואשמעינן רב אשי דלא תימא ששה עם הגבולין, וכשהניח טפח חלק לכאן וטפח חלק לכאן לא תהא ערוגה מקום יניקתה אלא ארבע, ואין הפרש בין אמצעי לכשנגדו אצל הגבול אלא טפחיים);

תניא נמי הכי: 'ערוגה - תוכה ששה';

גבוליה בכמה (כמה רחבן להיות ערוגה כהלכתה, ותהא עליה תורת הערוגה לכל דבריה, כדלקמן: להתיר ראש תור ירק הנכנס לה והיוצא ממנה; דכי ליתא כשיעורא - לא חשיב למיהוי לה קולי שדה)? כדתנן [כלאים פ"ג מ"ג]: 'רבי יהודה אומר: רוחב כמלא רוחב פרסה' (פרסת רגל);

אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: מאי טעמא דרבי יהודה?

דכתיב: (דברים יא, י) [כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך] והשקית ברגלך כגן הירק (והשקית ברגלך - להטעין על כתפך מים, ולהלך ברגלך סביבותיה להשקותה; למה ליה למכתב 'רגלך'? - לומר שבמקום מהלכו להשקותה - כשיעור רגל הוא); מה רגל טפח - אף גבול נמי טפח.

אמר רב: ערוגה בחורבה שנינו (במשנתנו, להתיר בה חמשה זרעונים, אבל לא שסביבותיה ערוגות, שהרי לא פירשו לך אלא הפרש זרעונים שבתוכה, ואם תזרע ערוגות סביבותיה - לא תוכל להרחיק בין אותן שבתוכה ולזרוע אותן שברוחות הערוגה סמוך לגבול להרחיקה מן האמצעי כשיעורו, לפי שאתה מקריבו אצל זרע הנזרע בחברתה אצל גבולה, שאין ביניהן אלא שני טפחים של גבולי הערוגה, ואנן - שלשה בעינן)! והאיכא מקום קרנות (מאי דוחקיה דלא לאוקומיה בערוגה בין הערוגות, מוקפת מכל צד שלשה ערוגות, שהן שמונה [ראה תמונה בגמרא], ולזרוע באמצע, וכן בכולן חמשה זרעונים, והא איכא בכל ערוגה מקום שמונה = זויותיה, ואתה יכול להמשיך זרע גרעין שתזרע בצד גבולן של זרעונים, ושל זרעונים, של זרעונים, ושל זרעונים, ולזרוע אותן גרעין אצל הקרנות, ואיך צריך להמשיכן מכל צדן שבתוכה מכל צדן, אלא הפרש טפח, ואמאי אמר רב 'בערוגה שבחורבה שנינו'?)

אמרי בי רב משמיה דרב: בממלא את הקרנות (רב מוקי מתניתין בממלא את כל הרוח של ערוגה לצפון מן המזרח למערב, וכן רוח דרומי, אבל המזרחי והמערבי - זורע מעט, ויניח הפרש מכאן ומכאן, [ראה תמונה בגמרא]; הלכך אי אתה יכול לזרוע עוד בערוגה שאצלה לצפון ושאצלה לדרום מפני עירבוב של שתי הערוגות).
ולזרוע מאבראי ולא לימלי מגואי (ויקיפנה ערוגות מכל צד, ואת הקרנות שבתוכה לא ימלא) ! (ומאי דוחקיה דרב לאוקמיה בערוגה שבחורבה = שאין שם אלא היא) ?

(שבת פה, ב)

גזירה שמא ימלא את הקרנות (ואחר כך יזרע בחברתה אצל הגבול מתוכה כאשר זרע האמצעית, ולא ישים ללבו עירבוב של שתי הערוגות).
ולא יהא אלא ראש תור ירק? מי לא תנן [כלאים פ"ג מ"ג]: 'היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחר - מותר, מפני שנראה סוף שדה' ! (כלומר: אפילו מילא אותו ואחר כך זרע גרעין אחד בחברתה, ואין הפרש כשיעור בינו לבין זרע שבזו - מה בכך? לא יהא נדון אלא כראש תור ירק הנמשך ובא משדה זו לשדה זו, שנראה יפה שאינו מזו שנכנס לה אלא מזו שיוצא ממנה, ואיכא היכירא, וליניקה לא חיישינן? [ראש תור] קרי ליה, לפי שכן דרך לסוף השדה להיות מתקצרת החרישה ולימשך באלכסון, כראש תור [ראה תמונה בגמרא] ?
אין ראש תור בערוגה (אין תורת היתר ראש תור מערוגה לערוגה אלא משדה גדולה לתוך ערוגה, או מערוגה לתוך שדה גדולה, או משדה גדולה לתוך שדה גדולה; אבל שתי ערוגות - לא הוי היכר, אלא דומה כאילו הן אחת, דלא חשיבא כל חדא באפיה נפשה).

ושמואל אמר: ערוגה בין הערוגות שנינו.
והא קא מיתערבי בהדדי (מערבי בהדדי העלין של ערוגה זו בעלין של חברתה מלמעלה, שאין ביניהן אלא שני טפחים של גבולין) ?
בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן (ממשיך של רוח זו בצד קרן מזרחית צפונית, ושל רוח זו לצד מערבית דרומית, וכן כולן, להרחיקן, שלא יהיו זה כנגד זה, כמו שפירשתי גבי אתקפתא דלעיל ד'מקום קרנות; ולא גזר שמואל שמא ימלא את הקרנות).
(כך נראית שיטה זו בעיני, ולא פירשו רבותי כן, שהם פירשו: קרנות - אלו גבולין; ויש לי גמגומים בה הרבה: גם בכל התלמוד לא שמעתי 'קרנות' אלא זויות! ומצאתי לי סמך ביסודו של רבי שמעון הזקן אחי אמי, מפי רבינו גרשום אבי הגולה; ותשובת רבינו יצחק בן יהודה, שהושיבה בשלש פנים - לא ישרו בעיני).

אמר עולא: בעו במערבא: הפקיע (הפקיע - לשון קריעה: שקורע הקרקע, כמו מבלא מכנסי הכהנים... היו מפקיעין' (סוכה פ"ה מ"ג, דף נ"א, א) תלם (מענה, שורה) אחד על פני כולה (שהעביר מזרע שבצפון לזרע שבדרום דרך האמצעי וזרעו מאחד המינין או ממין ששי [שהרי במשנה נאמר: 'שזורעין בתוכה חמשה זרעונין'] - מהו (מי מבטל תורת שורה הלכות ערוגה בשביל תלם אחד, או לא) ?

אמר רב ששת: בא ערובב - וביטל את השורה (ואסור);
רב אשי אמר: אין עירובב מבטל את השורה.
איתיביה רבינא לרב אשי [כלאים פ"ג מ"ד]: 'הנוטע שתי שורות של קישואין (ואצלו) שתי שורות של דילועין (ואצלו) שתי שורות של פול המצרי (ולא בערוגה אלא בשדה גדולה) - מותר (דשתי שורות חשיבי למיהוי שדה לנפשיהו, והוי היכירא: דכל מין ומין מילתא באנפי נפשיה); שורה אחת של קישואין ושורה אחת של דילועין ושורה אחת של פול המצרי - אסור (הוי עירבוב: דלא חשיבא כל חד שדה לנפשה) ' (אלמא: תלם אחד הוי עירבוב) !
שאני הכא, דאיכא שראכא (זמורותיהן ארוכות ומתערבות הרבה מלמעלה, ונראה עירבובן במקומות הרבה).

אמר רב כהנא אמר רבי יוחנן: הרוצה למלאות כל גינתו ירק (של הרבה מינין) - עושה ערוגה ששה על ששה (כל ערוגותיה מרובעות ששה), ועוגל בה (בכל ערוגה) חמשה (וזרע בעוגל מין אחד, ויש היכר הרבה לדבר, ואין צריך להרחיב בין ערוגה לחברתה), וממלא קרנותיה כל מה שירצה (וזרע חצי טפח הסובב את כל ערוגה וערוגה משאר מינין, לפי שכל אחד ואחד נראה מקומו חלוק לעצמו).
והא איכא דביני וביני (הן גבולי הערוגה שאמרנו למעלה: ערוגה ששה חוץ מגבולין - ואותן גבולין, כשיזרעם - מחברים את היקף ריבוע הערוגות, והוי עירבוב: שהרי הם של שני מינין) ?
אמרי דבי רבי ינאי: במחריב בין הביניים (ואינו זורע; ו'למלאות' דקאמר רבי יוחנן - לאו דוקא למלאות כל הגנה קאמר, אלא שיהיו כל ערוגותיה מליאות, ולעולם חוץ מגבוליהן).
רב אשי אמר: אם היו (ריבוע הערוגות) זרועין שתי - זורעין (בין הביניים) ערב, ערב - זורעין שתי.

איתביה רבינא לרב אשי [תוספתא כלאים פ"ב מ"ז (ליברמן)]: 'עבודת ירק בירק
אחר (כמה שיעור עבודתו להרחיק חבירו ממנו כדי עבודתו)? - ששה טפחים (לחמשה זרעונים,
כמו ששנינו), ורואין אותם

(שבת פו, א)

כטבלא מרובעת' (אלמא עגולה לאו ערוגה היא): כטבלא הוא דשרי, הא לאו
הכי אסור!?

התם (דבעי מרובעת) - לאקולי בה קולא אחרינא (לאחשובה שדה קאמר):
להתיר ראש תור היוצא הימנה (ולית ליה לרבי יוחנן הא דאמר לעיל 'אין ראש תור
בערוגה'; אי נמי אית ליה [איסור] מערוגה לערוגה, אבל משדה לערוגה - יש ראש תור).

משנה:

מנין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי <שתהא> [שהיא] טמאה (דיום
השלישי אכתי לא מסרחה שכבת זרע, וראויה לקלוט ולהיות ולד נוצר הימנה, וקרינן 'שכבת זרע' - הראוי
להזריע)?

שנאמר: (שמות יט, טו) [ויאמר אל העם] היו נכונים לשלשת ימים [אל תגשו אל אשה] (דהקפיד הכתוב
על טומאת קרי במתן תורה; וקא סלקא דעתך עם יום הפרישה קאמר, דברביעי בשבת פירשו מנשותיהן, וקבלו
תורה בשבת, שהוא רביעי לאותם ששימשו מסותיהם ברביעי לפני הפרישה, וטבלו לילי שבת; ולא חש הכתוב
אם יפלוטו בשבת - דמסרח, ואינו שכבת זרע הראוי להזריע; אבל אם פלטו ערב שבת - בשלישי טמאות, לכך
הפרישן שלשה ימים);

מנין שמרציין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת (דאף ביום
שלישי מסוכן הוא)?

שנאמר (בראשית לד, כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים [ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש
חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר];

מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח?

שנאמר (ישעיהו א, יח) [לכו נא ונוכחה יאמר ה'] אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו [אם יאדימו כתולע
כצמר יהיו];

מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכפורים?

אע"פ שאין ראה לדבר - זכר לדבר, שנאמר: (תהלים קט, יח) [וילבש קללה כמדון]
ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (מקיש סיכה לשתייה).

גמרא:

רישא (דמתניתין) - דלא כרבי אלעזר בן עזריה, סיפא (דקתני מרחיצין את
המילה כו') כרבי אלעזר בן עזריה (דהוא אמר לה לקמן בפרק 'רבי אליעזר'), דאי
כרבי אלעזר בן עזריה (דאילו לדידיה שמעינן ליה פולטת ביום השלישי) - טהורה
שמענא ליה (לקמן בברייתא)!

מאן דלא מוקי כתנאי (דדחיק ומוקי מתניתין בתרי טעמי, או משבש לה ומפרש לה דלא לאוקמי
כתנאי - משבש לה ואמר משבשתא היא) - תנא רישא 'טהורה', ומוקי לה לכולה
כרבי אלעזר בן עזריה, ומאן דמוקים כתנאי (דניחא ליה לאוקמי כתנאי
מלמימר משבשתא היא, ומלאוקמי בתרי טעמי - מוקי נמי להאי כתנאי, ופלוגתא היא בהמפקיד (בבא מציעא
מא, א) גבי חבית, דאמר רבי יוחנן: מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא - מובילנא ליה מאני לבי מסותא',
ומוקי רישא רבי ישמעאל וסיפא רבי עקיבא [על פי הברייתא להלן], ואי הוה בעי - הוה מצי לאוקמי בתרי
טעמי ובחד תנא, ואיכא דמוקי לה התם בחד תנא ומוקי סיפא בשניהיה במקום שאינו מקומה) - רישא
רבנן וסיפא כרבי אלעזר בן עזריה: [ד] תנו רבנן [תוספתא מקואות פ"ו מ"ו

[נצוקרמאנדל]: 'פולטת שכבת זרע ביום השלישי' - טהורה (כגון ששומשה בחמישי
ופלטה שכבת זרע בשבת, לא שנא ששומשה תחילת ליל חמישי דאישתהי ארבע עונות שלמות: ליל חמישי
וחמישי, ליל ששי וששי, לא שנא ששומשה יום חמישי עם חשיכה - דלא אישתהי אלא מקצת חמישי וליל ששי
וששי: דליכא אלא שתי עונות שלמות [העונה = או יום או לילה]), דכרי רבי אלעזר בן
עזריה; רבי ישמעאל אומר (רבי ישמעאל בא לחלוק, ולומר דפולטת בשלישי לשימושה -
טמאה, אבל פולטת ברביעי - טהורה, ומודינא לך דמקצת היום ככולו, דלא הקפידה תורה אלא במנין של
הימים, ולא במנין העונות): פעמים שהן ארבע עונות (שלמות, שאם ששומשה רביעי בשבת עם
חשיכה - פליטתה טמאה עד תחלת שבת), פעמים שהן חמש עונות (כגון ששומשה בתחלת היום
של רביעי) פעמים שהן שש עונות (כגון ששומשה בתחלת ליל רביעי בין השמשות); רבי
עקיבא אומר: לעולם חמש, ואם יצאתה מקצת עונה ראשונה -
נותנין לה מקצת עונה ששית (להשלים חמש, וכל הפולטת בתוך חמש עונות שלמות -
טמאה).

אמרוה (להא אתקפתא דלקמיה) רבנן קמיה דרב פפא, ואמרי לה רב פפא
לרבא: בשלמא רבי אלעזר בן עזריה כרבנן דאמרי בחמישי עביד

פרישה, **ורבי ישמעאל כרבי יוסי דאמר ברביעי עביד פרישה** (פולגותא דרבנן ורבי יוסי בברייתא, ומייתי לה בהאי פירקא לקמן: דלרבנן - בחמישי בשבת פרשו, ולרבי יוסי - ברביעי, ולכולי עלמא בשבת ניתנו עשרת הדברות, וכיון דבשבת נתנו - על כרחך בליל שבת טבלו ולא שחרית, כדמתריק לקמן: שלא יהו הללו טובלין והללו מהלכין לקבל תורה, הלכך: בשלמא רבי אלעזר [בן עזריה] - כרבנן, דאמרי בחמשה בשבת עבוד פרישה, ויש שלא פרשו אלא עם חשיכה, ומדטבלו ליל שבת ולא חשו שמא תפלטנה עוד - שמע מינה דפולטת בשלישי טהורה, ומקצת היום של תשמיש ככולו; ורבי ישמעאל - דאומר בשלישי טמאה, ברביעי טהורה - קסבר: ברביעי עבוד פרישה, כרבי יוסי, דהוה ליל שבת רביעי, ומיהו: יש שלא פרשו עד סמוך לחשיכה, וליכא אלא ארבע עונות: ליל חמישי, וחמישי, ליל ששי, וששי, ואפילו הכי, משטבלו - פליטתן טהורה, דלא הקפידה תורה אלא בימים), **אלא רבי עקיבא** (דאמר כל חמש עונות טמאה אם תפלוט) **כמאן** (ומהיכא למד דאעונות קפיד קרא? הא ימים כתיב, וקיימא לן: מקצת היום ככולו)?

לעולם (רבי עקיבא) **כרבי יוסי**, **כדאמר רב אדא בר אהבה**: **משה - בהשכמה עלה ובהשכמה ירד** (הלכך: ירידה, דכתיב 'וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם' - דהיינו פרישה - בהשכמת רביעי היתה, ומדהחזק להפרישן בהשכמה - שמע מינה עד חמש עונות שלמות קפיד קרא): **בהשכמה עלה**, **דכתיב** (שמות לד, ד) **[ויפסל שני לחת אבנים כראשנים]** **וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני** [כאשר צוה ה' אתו ויקח בידו שני לחת אבנים]; **בהשכמה ירד**, **דכתיב** (שמות יט, כד) **[ויאמר אליו ה']** **לך רד ועליית אתה ואהרן עמך** [והכהנים והעם אל ייהרסו לעלת אל ה' פן יפרץ בם] - **מקיש ירידה לעלייה**: מה עלייה בהשכמה - אף ירידה בהשכמה.

(ופרכינן): **למה ליה למימרא להו** (שחרית? בלאו הכי נמי לא הוו משמשי)? **והא אמר רב הונא**: **ישראל קדושים הן**, **ואין משמשינן מטותיהן ביום** (דכתיב (משלי יט, כט) **בוזה דרכו ימות** - דבעי צניעותא שלא יסתכלו)! **הא - אמר רבא**: **אם היה בית אפל - מותר**; **ואמר רבא**, **ואיתימא רב פפא**: **תלמיד חכם** (שהוא צנוע ולא יסתכל) **מאפיל בטליתו ומותר**.

(שבת פו, ב) **והא טבולי יום ניהו** (כיון דלכולהו שמעינן דבילי שבת טבלו, הוו להו טבולי יום כשקבלו תורה: שלא היה להם הערב שמש אחר הטבילה; וכיון דהכי הוא - איכא למימר דמבעוד יום טבלו שם, ואפילו הכי פליטתן טהורה, ובצרי להו חדא עונה אליבא דכולהו)! **אביי בר רבין ורב חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו**: **ניתנה תורה לטבול יום**.

יתיב מרימר וקאמר לה להא שמעתא; **אמר ליה רבינא למרימר**: **'ניתנה' קאמרת? או 'ראויה' קאמרת?** **אמר ליה**: **'ראויה' קאמינא** (ראויה לינתן לטבולי יום); **וקטברי הני תנאי לא הקפידה תורה על טבולי יום**, **דלא כתיב הערב שמש אלא לענין קדשים**; **הלכך כל שלשה ימים האמורים לענין פרישה הוזקקו להיות קודם טבילה**, **ומיהו לא ניתנה לטבולי יום - לפי שטבלו מבעוד יום ולא פלטו**, **ואם היו פולטות - יחזרו ויטבלו משתחשך**, **אבל לא הוצרכו (לך)**. **ולייטבלו ביני שימשי וליקבלו תורה ביני שימשי** (לילי שבת קרי 'בי שמשא' בכל דוכתא, מפני שבין השמשות שלו חלוק מכל ימים, והוצרך להזכירו בכמה מקומות, והכי פריך: לרבי עקיבא, דאמר הקפידה תורה על מנין העונות, ולא הקפידה אלא על חמש - למה לא קבלוה בלילה: מדהמתין עד הבקר איכא למימר שהקפידה על פליטת הלילה, ואיכא שש עונות)?

אמר רבי יצחק (ישעיהו מח, טז) **[קרבו אלי שמעו זאת]** **לא מראש בסתר דברתי** [מעת היותה שם אני ועתה אדני יודו שלחני ורוחו] (במקום ארץ חשך, ולילה חשך הוא); **ולייטבלו בצפרא דשבתא וליקבלו תורה בצפרא דשבתא** (ולמה הוצרך לירד בהשכמה דיום? אי פרשו עם חשכה ברביעי ויטבלו בשבת שחרית, ואם פלטו לאחר טבילה - טהורין, דהא עברו חמש עונות שלמות; ואם פלטו לילי שבת ונטמאו - לא איכפת לן, וטובלין שחרית, דהא בעל קרי טובל ביומו, ואת אמרת ניתנה תורה לטבולי יום)?

(ויש ספרים דגרסינן ביה תרי לישני, וגרסינן הכי: 'לרבי אלעזר לישמשו ביממא דחמשא, לרבי ישמעאל לישמשו בליליא דחמשא, לרבי עקיבא לישמשו ביממא דארבעה'; ואומר אני שהוא שיבוש, והגורסו - טעה ולא ידע לפרש מהו שאמר רבי ישמעאל 'פעמים שהן חמש עונות כו') **אמר רבי יצחק**: **שלא יהא הללו הולכין לקבל תורה והללו הולכין לטבילה**.

אמר רבי חייא ברבי אבא אמר רבי יוחנן: **זו דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא**, **אבל חכמים אומרים שש עונות שלמות בעינן** (סברי להו כרבי יוסי, דאמר 'בארבעה עביד פרישה', ובהשכמה כרבי עקיבא, ולית להו שטבלו בלילי שבת, אלא סבירא להו דאותן שטבלו לילי שבת ופלטו לאחר טבילה - הוצרכו לטבול בשבת שחרית, ולפיכך נתעכבה שכינה מליתן עד הבקר, ולא משום לא בסתר דברתי לחודיה).

אמר רב חסדא: **מחלוקת שפירשה מן האשה** (כגון פולטת שכבת זרע שקבלה מזכר - הוא דאמר רבי אלעזר בן עזריה דבתרי יומי מסרחת, מפי שמתחממת בגופה), **אבל פירשה מן האיש** (על הבגד) - **טמאה** (מטמאה לעולם) **כל זמן שהיא לחה** (ומיהו משיבשה - לא מטמא, דתו לא חיזא להוריע).

מתיב רב ששת: ' (ויקרא טו, יז) **וכל בגד וכל עוד אשר יהיה עליו שכבת זרע** [וכבס במים וטמא עד הער] - **פרט לשכבת זרע שהיא סרוחה** ' מאי לאו שפירשה מן האיש (על הבגד, ומטהר לה לחה מטרחת, דלא קתני 'פרט לכשיבשה') ? לא, שפירשה מן האשה.

בעי רב פפא: שכבת זרע של ישראל (להכי נקט **שכבת זרע של ישראל**: דאילו דכותי - אמרינן במסכת נדה [בפרק בנות כותים (נדה לד, א)] קרי טהור) במעי כותית מהו (מי מטרחת בשלשה ימים כישראלית, ואי פלטה ליה בתר שלשה - טהור הנוגע בטיפה, או לא) ? : ישראל דדאיגי במצות (לקיים מצות, וחרדים בדבר, ומתוך דאגה מתחממין, כדכתיב (תהלים לט, ט) **חס לבי בקרבי**) חביל (חס) גופייהו, עכו"ם דלא דאיגי במצות לא ? או דילמא כיון דאכלין שקצים ורמשים - חביל גופייהו ?

ואם תמצי לומר כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו, במעי בהמה מהו ? : אשה היא דאית לה פרוזדור (בשר כותלי בית הרחם בולט מן השיניים ולחוץ, ובית הרחם הוי מן השיניים ולפנים; אשה אית לה פרוזדור לפיכך לא שליט בה אויר בגופה, ומתחממת) [1] מסרחת [שכבת הזרע], אבל בהמה דלית לה פרוזדור לא ? או דילמא לא שנא ? תיקו.

תנו רבנן: 'בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל; רבי יוסי אומר: בשבעה כו.' (בששה בחדש - דהא דכתיב (שמות כד, טז) **ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי** - סבירא להו כרבי יוסי הגלילי, דאמר בפרק קמא דיומא (א, ד) זה היה מעשה אחר עשרת הדברות, ורבי יוסי סבירא ליה דמשה וכל ישראל עומדים לקבל עשרת הדברות, ולא בא הכתוב אלא לחלק כבוד למשה.)¹

אמר רבא: דכולי עלמא בראש חודש אתו למדבר סיני: כתיב הכא (שמות יט, א) [בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים] **ביום הזה באו מדבר סיני, וכתוב התם** (שמות יב, ב) **החדש הזה לכם ראש חדשים** [ראשון הוא לכם לחדשי השנה] (הזה הזה לגזירה שוה): מה להלן ראש חודש - אף כאן ראש חודש; ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל: כתיב הכא (שמות כז, א) **זכור את יום השבת לקדשו וכתוב התם** (שמות יג, א) **ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה** [אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ] - מה להלן בעצומו של יום (זכור את היום הזה - בעצמו של יום הזכירה דיציאת מצרים נאמר להו, כדכתיב 'הזה') אף כאן בעצומו של יום (בעצמו של יום הזכירה דשבת נאמר להו זכור את יום וגו'); כי פליגי בקביעא דירחא (באיזה יום הוקבע החדש): רבי יוסי סבר: בחד בשבא איקבע ירחא, ובחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא; בתרי בשבא אמר להו (שמות יט, ג) **ומשה עלה... ויקרא אליו כל הענין, עד** (שמות יט, ד) **ואתם תהיו לי ממלכת כהנים** [וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל] (הדברים האלה נאמרו לו למחרת ביאתם, כדאמרינן: כל עליותיו בהשכמה היו, ואפילו למאן דלית ליה בהשכמה ירד, דלא אקיש - אית ליה בהשכמה עלה, דהא בהדיא כתיב קרא);

(שבת פז, א)

בתליתא אמר להו מצות הגבלה; בארבעה עבוד פרישה (בתליתא אמר להו מצות הגבלה - שהדברים שנאמרו לו בַּשָּׁנָי - ירד לערב ואמרן לישראל, כדכתיב (שמות יט, ט) **ויבא משה ויקרא לזקני העם וגו'**, ולמחרת השכים ועלה וישב משה את דברי העם וגו' (שם פסוק ח), כדאמר: **כל עליותיו בהשכמה היו**, ובו ביום נאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב וגו' (שם פסוק ט), ומצות הגבלתם ד'השמרו לכם עלות בהר (שם פסוק יב) אף על פי שהיא כתובה אחר וקדשתם היום ומחר (שם פסוק י) שהיא **מצות פרישה** - קודם לכן נאמרה, דכתיב בהדיא עלייה שעלה בשלישי להשיב להקדוש ברוך הוא דברי העם ד'נעשה' (שם פסוק ח): הנה אנכי בא אליך וסיפא דקרא ויגד משה את דברי העם וגו' (שם פסוק ט), וכי מה דברי העם יש כאן? - אלא מצות הגבלה נאמר לו בו ביום, ולקמן תניא לה הכי, ולערב אמרה לישראל, ולמחרת ברביעיית השכים ועלה והגיד שקבלו עליהם מצות הגבלה, ונאמרה לו מצות פרישה וקדשתם היום ומחר (שם פסוק י), ואף על פי שיש עוד שלשה ימים עד יום שבת - האמרינן לקמן לרבי יוסי דמשה הוסיף יום אחד מדעתו);

ורבנן סברי: בתרי בשבא איקבע ירחא, בתרי בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא; בתליתא אמר להו 'ואתם תהיו לי', בארבעה אמר להו מצות הגבלה, בחמשה עבוד פרישה.

¹ עליות משה בהר:

ה - 4 סיון

ו - 5 סיון

24 יתרת סיון + 17 תמוז = 41 - ביום 41 ירד

יט תמוז - כט אב = 40 יום

א אלול - י תשרי = 40 יום

מיתבי : (שמות יט,י) [ויאמר ה' אל משה לך אל העם] וקדשתם היום ומחר [וכבסו שמלתם] (היום ומחר משמע בחמישי נאמר לו לפרוש חמישי וששי) - קשיא לרבי יוסי! ?
אמר לך רבי יוסי (לעולם ברביעי נאמר לו לפרוש רביעי וחמישי) : יום אחד הוסיף משה מדעתו (והסכים הקדוש ברוך הוא לדעתו), דתניא : 'שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו : הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה (לגמרי לאחר מתן תורה, מיד משפירש עם חבריו; שוב לא חזר לתשמיש), ושבר את הלוחות.'

'הוסיף יום אחד מדעתו' - מאי דריש?
'היום ומחר' - היום כמחר : מה למחר לילו עמו - אף היום (צריך להיות) לילו עמו (והא לא אפשר) : ולילה דהאידנא נפקא ליה; שמע מינה תרי יומי לבר מהאידנא.

ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו?
דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא.
'ופירש מן האשה' - מאי דריש?

נשא קל וחומר בעצמו, אמר : ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת וקבע להן זמן (אימתי ידבר עמהם), אמרה תורה (שמות יט,יא) והיו נכונים [ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני] וגומר : (שמות יט,טו) [ויאמר אל העם היו נכנים לשלשת ימים] אל תגשו [אל אשה] (פירשו מנשותיהן) - אני, שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי ואינו קובע לי זמן (לדבורו, שאוכל לפרוש קודם לכן) על אחת כמה וכמה! ?

ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו?
דכתיב (דברים ה,כז) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם (להתיר נשותיכם לתשמיש, שאסרתי לכם) וכתוב בתריה [פסוק כז] ואתה פה עמוד עמדי [ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה].
ואית דאמרי (במדבר יב,ח) פה אל פה אדבר בו [ומראה ולא בחידת ותמנת ה' ביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה].

'שבר את הלוחות' - מאי דריש?
אמר : ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, אמרה תורה (שמות יב,מג) [ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח] כל בן נכר לא יאכל בו (בן נכר = מומר; שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים) התורה כולה [כאן] (התורה כולה תלויה בלוחות הללו) וישראל מומרים - על אחת כמה וכמה (שאינם כדי לה)!
ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו?

שנאמר 'אשר שברת' (שמות לד,א) : ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לחת אבנים כראשנים וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת (דברים יב) : ואכתב על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת ושמתם בארון), ואמר ריש לקיש : יישר כחך ששיברת ('אשר' = אישור; שאישרו ושיבחו על שבירתן).

תא שמע : (שמות יט,יא) והיו נכונים ליום השלישי [כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני] קשיא לרבי יוסי!

הא אמרינן יום אחד הוסיף משה מדעתו (והאי קרא ד'והיו נכונים ליום השלישי' - קודשא בריך הוא אמר ליה, ומשה אמר להן 'היו נכונים לשלשת ימים' ולא אמר 'ליום השלישי', אלא פירשו שלשה ימים, וקרא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיות הבקר [שמות יט,טז] - שלישי לימים שלמים שלילן עמם קאמר).

תא שמע (דתניא בברייתא הכי) : 'שלישי - שלישי בחדש ושלישי בשבת' (ולקמן בעי: שלישי קמא למאי? על כרחך במילתא דשלישי קמיידי, וקאמר עלה: שלישי - זה שלישי בחדש) - קשיא לרבנן (דשמעינן בחד בשבת איקבע ירחא; אם כן על כרחך בתרי בשבת אמר ואתם תהיו, בתלתא הגבלה, בארבעה פרישה, ובשביעי נתנה תורה, דהא לכולי עלמא בשבת נתנה תורה) ! ?
אמרי לך רבנן : הא מני רבי יוסי היא!
שלישי למאי?

לכדתניא : (שמות יט,ח) [ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה] וישב משה את דברי העם אל ה', וכתוב (שמות יט,ט) [ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם] ויגד משה את דברי העם אל ה' - מה אמר לו הקב"ה למשה, ומה אמר להם משה לישראל, ומה אמרו ישראל למשה, ומה השיב משה לפני הגבורה (בין 'וישב משה' ד'נעשה' [שמות יט,ח], ל'ויגד משה' שאמר להן לישראל, ומה אמרו לישראל למשה על כך שהוצרך משה להגיד למקום - והלא לא נאמר בינתים אלא [שמות יט,ט] 'הנה אנכי בא וגו') ?
זו מצות הגבלה (שאף על פי שכתובה אחר מצות פרישה - בשלישי נאמרה לו, והוצרך להשיב שקבלו עליהן) - דברי רבי יוסי בר יהודה;

רבי אומר: בתחילה פירש עונשה (של תורה), **דכתיב 'וישב משה': דברים שמשכבין דעתו של אדם** ('משכבין' - כמו וילך שובב (ישעיהו נז, יז): שמונעין מלקבל, שאם יקבלו - יענשו; הדברים הללו משכבין את לבם מן המקום, ואף על פי כן קיבלו עליהן), **ולכסוף פירש מתן שכרה, דכתיב 'ויגד משה': דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה.** ואיכא דאמרי: **'בתחילה פירש מתן שכרה, דכתיב 'וישב משה': דברים שמשכבין דעתו של אדם, ולכסוף פירש עונשה, דכתיב 'ויגד משה' - דברים שקשין לאדם כגידין** (ירקמר) ..
(והכי קאמר: יום שלישי לדברים שהתחיל משה להמשיך לבם של ישראל, ולפרש עונשן ומתן שכרן, ואותו יום היה שלישי בחדש שלישי בשבת; ורבי יוסי קאמר לה.)

תא שמע: **'ששי' = ששי בחודש, ששי בשבת** (לקמיה בעי: ששי קמא למאי? דהכא ליכא למימר ששי לאותן דברים, דבשלמא שלישי דברייא לעיל - איכא למימר דאיירי בהו: דהא כל שלשה ימים היה משה מדבר באותן הדברים, דעל כרחין 'ויגד משה' ברביעי כתיב, [שאמר] דברים שקבלו בשלישי); **קשיא לרבנן** (דמשמע דבחד בשבא איקבע ירחא)?
הא נמי רבי יוסי היא.
ששי למאי?
רבא אמר:

(שבת פז, ב)
לחנייתן (שהרי בראש חודש חנו, והכי קאמר: ששי לחנייתן - הוא הששי בחדש - הוא ששי בשבת);
רב אחא בר יעקב אמר: **למסען** (אף למסען: שביום שבאו למדבר סיני נסעו מרפידים).
וקמיפלגי (רב אחא ורבא) בשבת דמךה (במצות שבת שנאמר להם במרה), **דכתיב** (בדברות האחרונות): (דברים ה"א) [שמור את יום השבת לקדשו] **כאשר צוה ה' אלהיך** (שמע מינה קודם הדברות נצטוו בה), **ואמר רב יהודה אמר רב: כאשר צוה במרה** (דכתיב שם שם לוחק ומשפט (שמות טו, כה)); **מר סבר אשבת איפקוד, אתחומין לא איפקוד** (הלכך: כשנסעו מרפידים - נסעו בשבת, שלא הוזהרו לילך יותר מאלפים אמה), **ומר סבר אתחומין נמי איפקוד.**

תא שמע: **'ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים: כארבעה עשר שחטו פסחיהם, ובחמשה עשר יצאו, ולערב לקו בכורות - לערב' סלקא דעתא** (לערב משמע לערב הבא)?
אלא **'מבערב לקו בכורות, ואותו היום - חמישי בשבת היה'**;
מדחמיסר בניסן חמשה בשבת - ריש ירחא דאייר שבתא (שהרי ניסן מלא הוא לעולם), **וריש ירחא דסיון חד בשבת - קשיא לרבנן?!**
אמרי לך רבנן: אייר דההיא שתא - עבורי עברוה.

תא שמע דלא עברוה: **'ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים: כארבעה עשר שחטו פסחיהם, בחמשה עשר יצאו ולערב לקו בכורות' לערב סלקא דעתא?**
אלא אימא מבערב לקו בכורות, ואותו היום חמישי בשבת היה;
השלים ניסן (נתמלא בשלשים יום, לשון שלם) ואירע אייר להיות בשבת, חסר אייר (שהרי אייר חסר כסדרן) ואירע סיון להיות באחד בשבת - קשיא לרבנן?
הא מני? - רבי יוסי היא.

אמר רב פפא: תא שמע: **'(שמות טז, א) ויסעו מאלים ויבואו כל עדת בני ישראל [אל מדבר סינ] אשר בין אילם ובין סינ] בחמשה עשר יום לחדש השני** [לצאתם מארץ מצרים] - **ואותו היום שבת היה, דכתיב** (שמות טז, טז) **ובקר וראיתם את כבוד ה'** [בשמעו את תלנתיכם על ה' ונחנו מה כי תלונו עלינו] (שנתרעמו בו ביום על המן, כדכתיב [שמות טז, טז]: **וילונו על משה וגו'** [שמות טז, ג] **להמית את כל הקהל הזה ברעב, והבטיחם להוריד להם מן למחר** [שמות טז, טז], ועל כרחין בחד בשבת ירד להם מן תחלה) **וכתיב** (שמות טז, כב) **ששת ימים תלקטוהו [וביום השביעי (לירידתו) - שבת לא יהיה בו]; ומדחמיסר באייר שבתא - ריש ירחא דסיון חד בשבת** (כשתשלים לאייר עד חמשה עשר, ויום חמשה עשר ראש חדש סיון), **קשיא לרבנן?!**
אמרי לך רבנן: אייר דההיא שתא - עבורי עברוה.

אמר ליה רב חביבי מחוזנאה לרב אשי: תא שמע: **'(שמות מ, יז) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן; תנא: אותו יום נטל עשר עטרות** (ראשון לעשרה דברים): **ראשון למעשה בראשית** (ראשון לבריאת עולם, שאחד בשבת היה), **ראשון לנשיאים** (להקרב נשיאים לחנוכת הבית), **ראשון לכהונה** (אותו היום שמיני למילואים, ועבודה באהרן ובניו, ועד עכשיו היה בבכורות), **ראשון לעבודה** (לסדר עבודת ציבור

תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה), **ראשון לירידת האש** (ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וגו' (ויקרא ט, כד)), **ראשון לאכילת קדשים** (במחיצה: ועד עכשיו היו נאכלים בכל מקום), **ראשון לשכון שכינה** (בישראל; שכינה שרתה שם, כדכתיב ושכנתי בתוכם [שמות כה, ח]), מכלל דעד השתא לא שרתה), **ראשון לכוך את ישראל** (ברכת כהנים, כדכתיב וישא אהרן את ידיו [אל העם ויברכם...]) [ויקרא ט, כב]), **ראשון לאיסור הבמות** (מעכשיו נאסרו, שהוא ראוי לפתח אהל מועד, כדכתיב [ויקרא יז, ד] ואל פתח אהל מועד לא הביאו) **ראשון לחדשים**; **ומדריש ירחא דניסן דהאי שתא** (שנה השנית ליציאתם הוקם המשכן) **חד בשבת, דאשתקד בארבעה בשבת, דתניא** [תוספתא ערכין פ"א מ"א]: **'אחרים אומרים: אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ארבעה ימים בלבד** (כשאתה קובע כל החדשים כסדרן: אחד מלא ואחד חסר - הו' ארבעה ימים בין תחלת שנה לתחלת שנה אחרת: שמנין חדשי לבנה כסדרן שלש מאות חמישים וארבעה ימים, כולן שבועין חוץ מארבעה ימים), **ואם היתה שנה מעוברת - חמשה** (דקסבר שני האדרים עבדינן חסרים, ופסח דחוי יום אחד לקמן) **' - הוה ליה ריש ירחא דאייר מעלי שבתא, וריש ירחא דסיון שבתא, קשיא בין לרבי יוסי בין לרבנן?!**
לרבי יוסי שבעה חסרין עבוד (ולא היו אלא שלשה בין פסח לפסח; הלכך דאשתקד - בחמשה בשבא, ולית ליה דאחרים דאמרי 'אין מעברין ואין מחסרין שום חדש לצורך, אלא לעולם אחד מלא ואחד חסר'),

(שבת פח, א)
לרבנן שמונה חסרים עבוד (ולא היו בין פסח דאשתקד לפסח דהאידינא אלא שני ימים, ונמצא דאשתקד בערב שבת).

תא שמע דתניא בסדר עולם: **'ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים - בארבעה עשר שחטו פסחיהן, בחמשה עשר יצאו - ואותו היום ערב שבת היה'**; **ומדריש ירחא דניסן ערב שבת, ריש ירחא דאייר חד בשבא, וסיון בתרי בשבא - קשיא לרבי יוסי?!**
אמר לך רבי יוסי: הא מני? - רבנן היא.

תא שמע: **'רבי יוסי אומר: בשני עלה משה** (ושמע ואתם תהיו לי [שמות יט, י]) **וירד (והגיד), בשלישי עלה (ושמע הגבלה) וירד (והגיד), ברביעי ירד (להפרישם) ושוב לא עלה** (עד קבלת הדברות, שעלו כולם); **ומאחר שלא עלה מהיכן ירד** (דאמרינן 'ברביעי ירד', ולא אמרת 'עלה וירד')?
אלא ברביעי עלה וירד (ושוב לא עלה), בחמישי בנה מזבח (כדכתיב ויבן מזבח תחת ההר [שמות כד, ד]) **והקריב עליו קרבן, בששי לא היה לו פנאי.**
מאי לאו משום תורה (לא היה לו פנאי לעלות שקבלו כולן יחד את הדברות)?
לא משום טורח שבת.

דרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא (לפני רב חסדא, לפי שרב חסדא יושב, והדרשן עומד, קאמר 'עליה' דדומה כמו שהעומד למעלה מן הישוב): **ברוך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי** (תורה נביאים וכתובים) **לעם תליתאי** (כהנים לויים וישראלים) **על ידי תליתאי** (משה תליתאי לבטן: מרים אהרן ומשה) **ביום תליתאי** (לפרישה) **בירחא תליתאי.**
כמאן?
רבנן.

(שמות יט, יז) [ויצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה] **ויתיצבו בתחתית ההר**; **אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא:** (תחתית ההר = תחת ההר ממש), **מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית (קובא, שמטילין בה שכר), ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם.**
אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא (שאם יזמינן לדין: למא לא קיימתם מה שקבלתם עליכם - יש להם תשובה: שקבלוה באונס).
אמר רבא: אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש (מאהבת הנס שנעשה להם), **דכתיב: (אסתר ט, כז) קימו וקבלו היהודים [עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה] - קיימו מה שקיבלו כבר.**

אמר חזקיה: מאי דכתיב (תהלים עו, ט) **משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה** (דין = תורה); **אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה? אלא בתחילה (קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע [שמות כד, יז]) יראה** (שמא לא יקבלוה, ויחזור העולם לתהו ובהו, כדריש לקיש [לחל 1]), **ולבסוף (כשקבלוה) שקטה.**

ולמה יראה?

כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב (בראשית א, לא) [וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד] ויהי ערב ויהי בקר יום הששי - ה' יתירה למה לי (מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית)? - (הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרין בעלמא (חולין צא, א) היך - המיומנות; אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר בראשית - תלוי ביום הששי, והוא ששי בסיון, שנתנה בו תורה; מריבו דה' דריש ביה נמי הא) מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

דרש רבי סימאי: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע [שמות כד, ז: ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע] - באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים (מזיו שכינה): אחד כנגד 'נעשה' ואחד כנגד 'נשמע', וכיון שחטאו ישראל - ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום (כל אחד ואחד נטל כתר), שנאמר (שמות

לג, ו) ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. אמר רבי חמא ברבי חנינא: בחורב טענו (הכתרים, והכי משמע את עדים) [אשר היו להם] מהר חורב, בחורב פרקו;

בחורב טענו - כדאמרן; בחורב פרקו - דכתיב (שמות לג, ו) ויתנצלו בני ישראל [את עדים מהר חורב] (דמשמע נמי ויתנצלו את עדים מהר חורב).

אמר רבי יוחנן: וכולן זכה משה ונטלן, דסמיך ליה [שמות לג, ו] ומשה יקח את האהל [ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד והיה כל מבקש ידוד יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה] (ומשה יקח אותו עדי; לשון אחר: את האהל - לשון בהלו נרו (איוב כט, ג) והוא היה קירון עור פניו).

אמר ריש לקיש: עתיד הקב"ה להחזיר לנו, שנאמר (ישעיהו לה, י) ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם [ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה] - שמחה שמעולם על ראשם.

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע - יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו' דכתיב (תהלים קג, ב) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו - ברישא 'עשי' והדר 'לשמע' (עושי דברו לשמוע - מוכנין לעשות קודם שישמעו, ולא כדרך שאר עבדים ששומעים תחילה את הדבר, לידע אם יכולין לקבלן עליהם אם לאו).

אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב (שיר השירים ב, ג) כתפוח בעצי היער [כן דודי בין הבנים בצל חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי]: למה נמשלו ישראל לתפוח? - לומר לך: מה תפוח זה, פריו קודם לעליו (כך דרכו, וחלוק משאר אילנות: חנטת פירותיו קודם לעליו) - אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע.

ההוא מינא, דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא דידיה (אצבעות ידיו) תותי כרעא, וקא מייץ בהו (היה ממעכן ברגליו ואינו מבין, מתוך טירדא) וקא מבען אצבעתיה דמא, אמר ליה: עמא פזיזא (נמהר) דקדמיתו פומיכו לאודניכו (קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה, ואם תוכלו לעמוד בה - קבלתם עליכם לקיימה) - אכתי בפחזותיכו קיימיתו! ברישא איבעיא לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא קבליתו! אמר ליה: אנן

(שבת פח, ב)

דסגינן בשלימותא (התהלכנו עמו בתום לב, כדרך העושים מאהבה, וסמכנו עליו שלא יטענונו בדבר שלא נוכל לעמוד בו) - כתיב קָן (משלי יא, ג) תומת ישרים תנחם [וסלף בוגדים ישדם]; הנך אינשי דסגן בעלילותא - כתיב בהו 'וסלף בוגדים ישדם'.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (שיר השירים ד, ט) לבבתי אחותי כלה לבבתי מעיניך [באחד ענק מצוריך]: בתחילה באחת מעיניך, לכשתעשי - בשתי עיניך (לבבתי = קרבתי; בקבלה שקבלתם - אחת הוא אצלכם, ולבסוף כשקיימתם - שתיים יש).

אמר עולא עלובה כלה (חצופה; דעולבנא - לישנא דחוצפא היא, והכי אמר במסכת גיטין) מזנה בתוך חופתה (כישראל, כשעמדו בסיוני ועשו העגל).

אמר רב מרי ברה דבת שמואל: מאי קרא? - (שיר השירים א, יב) עד שהמלך במסיבו נרדי [נתן ריחו] (במסיבו = בחופתו);

אמר רב: ועדיין חביבותא היא גבן, דכתיב 'נתן' (עזב ריחו הטוב לאחרים) ולא כתב 'הסריח' (אף על פי שהמקרא מספר בגנותו, הראה לנו לשון חבה מדלא כתיב 'הסריח').

תנו רבנן: 'עלובין ואינן עולבין' (אחרים באין עליהם בחוצפה, ולא הן על אחרים), 'שומעין חרפתן ואינן משיבין', 'עושים מאהבה' (מאהבת המקום) ושמחין ביסורין (על עליבה הבאה עליהם) - עליהן הכתוב אומר (שופטים ה, לא) [כן יאבדו כל אויבך ה'] ואזהביו כצאת השמש בגבורתו [ותשקט הארץ ארבעים שנה].

אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (תהלים סח, ב) ה' יתן אמר המבשרות צבא רב? - כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה - נחלק לשבעים לשונות (צבא רב = כל האומות).

תני דבי רבי ישמעאל: (ירמיהו כג, כט) [הלוא כה דברי כאש נאם ה'] וכפטיש יפוצץ סלע: מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות (מה פטיש - מתחלק הסלע על ידו לכמה ניצוצות) - אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות.

אמר רב חננאל בר פפא: מאי דכתיב (משלי ח, ו) שמעו כי נגידים אדבר [ומפתח שפתי מישרים]? :למה נמשלו דברי תורה כנגיד? - לומר לך: מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות - אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות; היינו דאמר רבא: למיימינין בה (עסוקים בכל כחם, וטרוזים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר) - סמא דחיי, למשמאילים בה - סמא דמותא; דבר אחר: נגידים כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים (לדבור, שהיה בו ממש ונראה, כדכתיב רואים את הקולות (שמות כ, טו)).

אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (שיר השירים א, ג) צרור המור דודי לי בין שדי ילין? - אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם! אף על פי שמיצר ומימר לי דודי (בעגל, שאמר הורד עדיך [שמות לג, ה]) - בין שדי ילין (אמר מיד לעשות לו משכן, להיות מצומצמת שכינתו בין שני הבדים, שנראים במקדש ראשון כשני שדים דוחקין ובולטין בפרוכת שכנגד הפתח);

(שיר השירים א, ד) אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי - מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי (עון עגל, שהוא מין בהמה; לשון אחר: לשון עבודה זרה, העורכים לגד שלחן [ישעיהו סה, יא]) שכרמתי לי (שכרמתי = שאספתי, להתאוות אלהות הרבה, כדכתיב אלה אלהיך ישראל (שמות לב, ד)). מאי משמע דהאי 'כרמי' לישנא דמכניש הוא?

אמר מר זוטר א בריה דרב נחמן: כדתנן [כלים פ"כ מ"ד]: 'כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים' (שכורמים עליו - שמאספין עליו את הבגדים; והוא [כסא הכובס] דף ארוכה ומנוקבת נקבים הרבה, ומניח המוגמר [בשמים נשרפים ומעשנים את הבגדים בריח טוב] תחתיה, והכלים מתגמרין מדרך הנקבים).

ואמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (שיר השירים ה, ג) לחייו כערוגת הבושם [מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר] כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים, וכיון שמדיבור ראשון נתמלא - דיבור שני להיכן הלך? - הוציא הקב"ה הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון (לגן עדן), שנאמר 'שפתותיו שושנים נטפות מור עבר' (מור עובר - על שהעביר); אל תקרי 'שושנים' אלא 'ששוני'.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה - יצתה נשמתן של ישראל, שנאמר (שיר השירים ה, ו) [פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר] נפשי יצאה בדברו [בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני];

ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן - דיבור שני היאך קיבלו? הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים, והחיה אותם, שנאמר: גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה (גבי מתן תורה כתיב, בספר תהלים [תהלים סח, י]);

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה - חזרו ישראל לאחריהן שנים עשר מיל (זו היא מדת מחניהם, והיו הקרובים לדיבור חוזרין מפחד הקול עד קצה המחנה), והיו מלאכי השרת מדיין אותן (מסייעין אותן להתקרב מעט מעט, שהיו חלשים, כאשר המדדה את בנה בתחלת הילוכו; יודון - משמע הם עצמם יודון), שנאמר (תהלים סח, ג) מלאכי צבאות יודון יודון [ונות בית תחלק שלל]; אל תיקרי 'יודון' אלא 'יודון' (מדדין אחרים)!

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום - אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם! מה לילוד אשה בינינו! אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם (באלפים שנה שקדמה תורה לעולם היו עתידין דורות הללו להבראות, שנאמר (דברים טז, טו; תהלים קה, ח) דבר צוה לאלף דור, וראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם מתקיים בלא תורה כל כך - והעבירן, ולא בראן, ונתנה לעשרים ושש דורות, הרי שחסרו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות מאלף) - אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? (תהלים ח, ה) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו (תהלים ח, ב) ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים (אדיר הוא הרבה בארץ, ואין ראוי לך ליתן הודך שם, כי אם על השמים)! אמר לו הקב"ה למשה: החזיר להן תשובה! אמר לפניו: ריבוננו של עולם! מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם! אמר לו: אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה, שנאמר (איוב כו, ט) מאחז פני כסא פרשז עליו עננו, ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו (נוטריקון של פרשז) שכינתו, ועננו עליו, אמר לפניו: ריבוננו של עולם! תורה שאתה נותן לי - מה כתיב בה? - (שמות כב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים [מבית עבדים לא יהיה לך אלקים אחרים על פני]; אמר להן: למצרים ירדתם? לפרעה השתעבדתם? תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה? - 'לא יהיה לך אלהים אחרים'; בין עמים אתם שרויין שעובדין

(שבת פט, א) עבודת גלולים? שוב מה כתיב בה? - 'זכור את יום השבת לקדשו' (שמות כז, ז) כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה? - (שמות כו, ו) לא תשא [את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא] - משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה? - (שמות כג, א) כבד את אביך ואת אמך [למען יארכון ימך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך]; אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה? - (שמות כג, ב) לא תרצח לא תנאף לא תגנוב [לא תענה ברעך עד שקר]; קנאה יש ביניכם (שאתם באים על ידה לידי רציחה)? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקב"ה שנאמר (תהלים ח, ג) ה' אדונינו מה אדיר שמך [בכל הארץ] ואילו 'תנה הודך על השמים' לא כתיב; מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב, ומסר (למדו) לו דבר, שנאמר (תהלים סח, יט) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם [ואף סוררים לשכן קה אלהים]: בשכר שקראוך 'אדם' (בשכר שחרפוך וקראוך 'אדם' = נוצר מאדמה, לשון שפלות) - לקחת מתנות; אף מלאך המות מסר לו דבר (מסר לו סודו - להקטיר מחתות קטורת בשעת מגפה, ולעמוד בין המתים ובין החיים), שנאמר (במדבר יז, ב) ויבא אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטורת ויכפר על העם, ואומר ויעמוד בין המתים ובין החיים [ותעצר המגפה] - אי לאו דאמר ליה (מלאך המות), מי הוה ידע (מנא ידע - הלא בתורה לא נכתב) !?

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שירד משה מלפני הקב"ה - בא שטן ואמר לפניו: "ריבוננו של עולם! תורה היכן היא? אמר לו: נתתיה לארץ; הלך אצל ארץ, אמר לה: תורה היכן היא? אמר לו: (איוב כח, כג) אלהים הבין דרכה [והוא ידע את מקומה]; הלך אצל ים ואמר לו: אין עמדי! הלך אצל תהום, אמר ליה: אין בי, שנאמר (איוב כח, יד) תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי (איוב כח, כב) אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה; חזר ואמר לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם! חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה אמר לו: לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה, אמר לו: תורה שנתן לך הקב"ה - היכן היא? אמר לו: וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה? אמר ליה הקב"ה למשה: משה, בדאי אתה (בתמיה) ? אמר לפניו: ריבוננו של עולם! חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום, אני אחזיק טובה לעצמי?

אמר לו הקב"ה למשה: הואיל ומיעטת עצמך – תקרא על שמך, שנאמר (מלאכי ג, ב) זכרו תורת משה עבדי [אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים]:

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום – מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות (כגון הנך דאמרינן בפרק 'הבונה' (שבת קד, א): תגא דקו"ף לגבי רי"ש, וכן שעטנ"ז ג"ץ שצריכין כל אות שלשה זיונים, כדאמרינן (במנחות כט, ב): ראש הזי"ן נמתח לימין ולשמאל בגג מעט, וכן ראש השי"ן השמאלי, וכן כל ראשי שבע אותיות הללו בכל מקום שהן); אמר לו: משה! אין 'שלוש' בעירך (אין דרך ליתן 'שלוש' במקומך)? אמר לפניו: כלום יש עבד שנותן שלום לרבו? אמר ליה: היה לך לעזרני (לומר: 'תצלה מלאכתך')! מיד (בעליה אחרת) אמר לו: (במדבר יד, יז) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר.

ואמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (שמות לב, א) וירא העם כי בושש משה [לדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו] אל תקרי 'בושש' אלא 'באו שש': בשעה שעלה משה למרום (להר) אמר להן לישראל: לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא, לסוף ארבעים יום; בא שטן (השטן הוא יצר הרע המחטיא את האדם, הוא העולה ומסטי); והאומר דהוא מדת הדין – אין הגון בעיני) ועירבב את העולם, אמר להן: משה רבכם – היכן הוא? אמרו לו: עלה למרום.

אמר להן: "באו שש" (שש שקבע לכם)! ולא השגיחו עליו; "מת"! ולא השגיחו עליו (הם סבורים שאותו יום שעלה בו – מן המנין הוה, והוא אמר להם ארבעים יום שלימים: יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי בשבעה בסיון עלה, נמצא יום ארבעים – בשבעה עשר בתמוז היה; בשעה עשר בא שטן ועירבב את העולם, והראה דמות חשך ואפילה, דמות ענן וערפל וערוביאי, לומר: ודאי מת משה, שהרי באו כבר שש ולא בא, ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות לאחר חצות – שהרי לא ירד משה עד יום המחרת, שנאמר (שמות לב, ו) וישכימו ממחרת וגו'); הראה להן דמות מטתו, והיינו דקאמרי ליה לאהרן 'כי זה משה האיש וגו'.

אמר ליה ההוא מרבנן לרב כהנא: מי שמיע לך מאי 'הר סיני'? אמר ליה: הר שנעשו בו נסים לישראל. 'הר ניסאי' מיבעי ליה!? אלא הר שנעשה סימן טוב לישראל. 'הר סימנאי' מיבעי ליה!?

אמר ליה: מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, דמעייני באגדתא דרב חסדא, ורבה בריה דרב הונא, דאמרי תרווייהו: מאי 'הר סיני'? – הר שירדה שנאה לאומות העולם עליו (שלא קבלו בו תורה), והיינו דאמר רבי יוסי ברכי חנינא: חמשה שמות יש לו: 'מדבר צין' – שנצטוו ישראל עליו; 'מדבר קדש' – שנתקדשו ישראל עליו; 'מדבר קדמות' – שנתנה קדומה עליו; 'מדבר פארן' –

(שבת פט, ב) שפרו ורבו עליה ישראל (דכל אחד נתעברה אשתו זכר במצות שובו לכם לאהליכם [דברים ה, כו]), ולא ידענא היכא רמיזא; 'מדבר סיני' – שירדה שנאה לאומות העולם עליו; ומה שמו? – חורב שמו! ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: 'הר סיני' שמו, ולמה נקרא 'הר חורב'? שירדה חורבה לאומות העולם עליו.

מנין שקושרין לשון של זהורית [בראש שעיר המשתלח? – שנאמר (ישעיהו א, יח) לכו נא ונוכח יאמר ה'] [אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו [אם יאדימו כתולע כצמר יהיו]]: 'כשנים'? 'פְּשָׁנִי' מיבעי ליה (דומיא דכשלג, דלא כתיב כשלגים)? אמר רבי יצחק: אמר להם הקב"ה לישראל: אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו – כשלג ילבינו.

דרש רבא: מאי דכתיב (ישעיהו א, יח) לכו נא ונוכח יאמר ה' [אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו]? 'לכו נא' 'בואו נא' מיבעי ליה!? 'יאמר ה'': 'אמר ה' מיבעי ליה? – לעתיד לבא יאמר להם הקב"ה לישראל "לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם", ויאמרו לפניו

"ריבונו של עולם! אצל מי נלך? אצל אברהם, שאמרת לו (בראשית טו, יג) [ויאמר לאברהם] ידוע תדע [כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה] ולא בקש רחמים עלינו? אצל יצחק, שבירך את עשו (בראשית כז, מ) [ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד] והיה כאשר תריד [ופרקת עלו מעל צוארך] ולא בקש רחמים עלינו? אצל יעקב, שאמרת לו (בראשית מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה [ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך] (ארד עמך אעלה גם עלה - כאן רמז ארבע גליות; 'גם' - ריבויא הוא) ולא בקש רחמים עלינו? אצל מי נלך? עכשיו יאמר ה' (אתה אמור התוכחה, ובך אנו תולין)!

אמר להן הקב"ה: הואיל ותליתם עצמכם בי, אם יהיו חטאיכם כשנים - כשלג ילבינו.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב (ישעיהו טז, טז) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך? לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם: בניך חטאו לי! אמר לפניו: ריבונו של עולם! ימחו על קדושת שמך (הואיל שחטאו, ויתקדש שמך בעולם כשתעשה דין בעוברין על דברך)!

אמר: אימר ליה ליעקב, דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו?

אמר ליה: בניך חטאו!

אמר לפניו: ריבונו של עולם! ימחו על קדושת שמך!

אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה.

אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי!

אמר לפניו: ריבונו של עולם! 'בני' ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם (שמות ד, כב) [ואמרת אל פרעה כה אמר ה'] בני בכורי [ישראל] (שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסיני נעשה ונשמע [שמות כז, ז] לקבל עולך מאהבה כבנים) עכשיו בני ולא בניך?? ועוד: כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם? - שבעים שנה; דל עשרין דלא ענשת עליהו (שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש הקדוש ברוך הוא אלא מעשרים שנה ומעלה, דכתיב (במדבר יד, כט) במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' מן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי) - פשו להו חמשיין; דל כ"ה דלילותא - פשו להו כ"ה; דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא; אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך; ואם תימצא לומר כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך!

פתחו ואמרו "אתה אבינו" (כנגד יצחק)!

אמר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי - קלסו להקב"ה! ומחוי להו יצחק הקב"ה בעינייהו (הראו כנגד הקדוש ברוך הוא שהוא אביכם); מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים "אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך"!

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל (כדרך כל הגולים, שהרי על פי גזרת גלות ירד לשם), אלא שזכותו גרמה לו, דכתיב (הושע יא, ד) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל (בחבלי אדם - בשביל חיבת האדם משכתיים למצרים בחבלים ולא בשלשלאות; כמרימי עול על לחיהם - כאדם הסובל ומסייע לבהמתו להרים עולה מעל צוארה בלוחין ובמקלות; ואט אליו אוכיל - הסיתי לכם כח להכיל את עבודת הפרך).

משנה:

המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה (כבר מפורש שזה ביצת תרנגולת, שהיא קלה לבשל, ולא בשיעור כל ביצה שיעורו, אלא כגרוגרת מביצה קלה), תבלין כדי לתבל ביצה קלה - ומצטרפין (כל מיני תבלין) זה עם זה; קליפי אגוזין (הגדילה על גבי הקליפה, בעודן לחין), קליפי רמונים, איסטיס ופואה (קרו"ג ורונצ"א [מחלוקת החוקרים מה הם; בודאי: סוגי צבעים]) - כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה (בראש הסבכה שעשאה בקליעה נותן מעט בגד); מי רגלים, נתר (מין אדמה שקורין ניטרא [חנקת האשלגן]) ובורית קמוליא ואשלג (בגמרא מפרש להו) - כדי לכבס בגד קטן פי סבכה;

רבי יהודה אומר: כדי להעביר את הכתם (של דם נדה; שאלו הסמנים מעבירין על הכתם של דם נדה בבגד, לטהרו).

גמרא:

תנינא חדא זימנא: 'קנה - כדי לעשות קולמוס אם היה עב, או מרוסס כדי לבשל ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באילפס? מהו דתימא 'התם הוא (דקולמוס מרוסס) דלא חזי למידי (אלא להסקה), אבל עצים דחזו לככא דאקלידא (שן של מפתח) אפילו כל שהוא' - קא משמע לן.

תבלין כדי לתבל ביצה קלה: ורמינהו [נעלה פ"ב מ"י] (אמתניתין, דקתני 'תבלין מצטרפין שני מינין לכשיעור'): 'תבלין - שנים ושלשה שמות ממין אחד (כגון) פלפל לבן, שחור, וארוך, או (אפילו) משלשה מינין ושם אחד (והם של איסור) - אסורין (אם תיבלו בהן את הקדרה), ומצטרפין זה עם זה (לתבלה אם אין בכל אחד כדי לתבל, ונצטרפו ותיבלו)', ואמר חזקיה (הא דקתני 'מצטרפין') -

(שבת צ, א) במיני מתיקה שנו (במיני מתיקה עסקינן), הואיל וראויין למתק קדירה (שכולן מיני מתיקת קדירה); טעמא דחזו למתק את הקדירה, הא לאו הכי - לא (אבל מין אחר - אין מצטרף, ומתניתין לא מפליג); הכא נמי חזו למתק.

קליפי אגוזין וקליפי רמונים סטים ופואה כדי לצבוע בגד קטן: ורמינהו 'המוציא סמנים שרויין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא' (מעט צמר, שהוא כמין דוגמא שמראה הצבע לבעל הבית: "כזה תחפוק, או כזה?" והוא כדי ליתן באירא של קנה של גרדי, ושיעורה מועט) 'הא איתמר עלה: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: לפי שאין אדם טורח לשרות סממנים לצבוע בהן דוגמא (כלומר: מעט, כעין שמראין לדוגמא, לומר: "רוצה אתה בזה?") לאירא (ומתניתין בשאינן שרויין, והבא לשרות אינו שורה פחות מכדי בגד קטן).

מי רגלים - תנא: 'מי רגלים עד בן ארבעים יום.'

נתר - תנא [תוספתא נדה פ"ח מ"י [צוקרמאנדל]]: 'נתר אלכסנדרית ולא נתר אנפנטרין' (מקום).

בורית - אמר רב יהודה: זה חול. והתניא: 'הבורית והחול? אלא מאי 'בורית'? - כבריתא (גפרית). מיתיבי [דומה ושונה מתוספתא שביעית פ"ה מ"ה [ליברמן]]: 'הוסיפו עליהן (לענין שביעית) החלביצין (לטרון [מרוך קוצני]) והלעינון (לענה) והבורית והאהל', ואי סלקא דעתא כבריתא - כבריתא מי איתא בשביעית? והתניא [דומה לשביעית פ"ז מ"ב]: 'זה הכלל: כל שיש לו עיקר (שנשרש בארץ; ולפי דעתי תורניסא דגרסינן במסכת עבודה זרה - דבר שאין לו שורש הוא, כמו זה, ולא כמו שמפרשין אותו פיונ"א [אורן]) - יש לו שביעית, ושאיין לו עיקר - איין לו שביעית! אלא מאי 'בורית'? - אהלא. והתניא 'והבורית ואהלא? אלא תרי גווני אהלא.

קימוליא - אמר רב יהודה: שלוף דוך (לא איתפרש, אבל כך שמו). אשלג - אמר שמואל: שאילתינהו לכל נחותי ימא, ואמרו לי: 'שונאנה' שמיה, ומשתכח בנוקבא דמרגניתא, ומפקי ליה ברמצא דפרזלא (פוריידור"א של ברזל [מכשיר מחודד עשוי ברזל]).

משנה: פלפלת כל שהוא (ואינו פלפל שלנו; ובגמרא מפרש כל שהוא למאי חזי), ועטרן כל שהוא; מיני בשמים (לריח טוב) ומיני מתכות (ראוי לדרבן קטן) - כל שהן; מאבני המזבח, ומעפר המזבח, מקק ספרים (אכילת תולעת אוכלת הספרים ומרקבן, ושמו מקק), ומקק מטפחותיהם - כל שהוא שמצניעין אותן ('לרפואה' לא גרסינן) לגונזן (שכל דבר קדש טעון גניזה).

רבי יהודה אומר: אף המוציא משמשי עבודה זרה - כל שהוא, שנאמר: (דברים יג, ח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם [למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתך]. ('מאומה' - אלמא אחשביה קרא לאיסורא, והא דתנן (שבת עה, ב): 'כל שאינו כשר להצניע כו' ואוקימנא למעוטי עצי אשירה - דלא כרבי יהודה) .

גמרא:
פלפלת כל שהוא למאי חזיא?
ריח הפה.
עיטרן כל שהוא למאי חזיא?
לצילחתא (כאב חצי הראש) .

מיני בשמים כל שהן:
תנו רבנן: 'המוציא ריח רע' (שמעשנין בהן חולין ותינוקות, כגון חלטית, להבריה מעליו מדיקין) - כל שהוא; שמן טוב - כל שהוא; ארגמן (צבע שצובעין בו ארגמן) - כל שהוא (וטעמא לא איתפרש, ולי נראה: שגם הוא ראוי להריח); ובתולת הוורד (עלה של וורד בחור) - אחת.

'מיני מתכות כל שהן' (מתניתין היא) - למאי חזיא?
תניא: 'רבי שמעון בן אלעזר אומר: שכן ראוי לעשות ממנה דרכן קטן' .

הרי עלי ברזל -
לכליא עורב -
ממעה כסף -
צנורא - מזלג קטן, [כעין] שטוין בו זהב, ולבדק הבית למאי חזיא.
שמוחטין בו פתילות - ומנקבין ראשיהן לעדווי חושכון, מוקיי"ר בלעז + לקנח, לנגב +.

תנו רבנן [תוספתא מנחות פ"ב מ"טו [צוקרמאנד]]: 'האומר: "הרי עלי ברזל' (לבדק הבית): "אחרים אומרים לא יפחות מאמה על אמה; למאי חזיא?
אמר רב יוסף: לכליא עורב (טבלאות של אמה היו עושין, והן חדין כסכין סביבותיהם, ומסמירין חדין בכולן, ומחפין בהן גגו של היכל למנוע את העורבים מלישב); ואיכא דאמרי: 'אחרים אומרים: לא יפחות מכליא עורב', וכמה?
אמר רב יוסף: אמה על אמה.

נחשת - לא יפחות ממעה כסף (נחשת שוה מעה כסף).
תניא: 'רבי אליעזר אומר: לא יפחות מצינורא קטנה של נחשת'.
למאי חזיא?
אמר אביי: שמחטטין בה את הפתילות ומקנחין הנרות.

מקק ספרים ומקק מטפחת:
אמר רב יהודה: מקק דסיפרי תכך דשיראי ואילא דעינבי ופה דתאני וזה דרימוני (כל אלו תולעין הן שבכל מין ומין, וחלוקין בשמותיהם: תכך איילא פה הה) - כולהו סכנתא (לאוכלן).
ההוא תלמידא דהוה יתיב קמיה דרבי יוחנן, הוה קאכיל תאיני;
אמר ליה: "רבי! קוצין יש בתאנים!" (היה תולעת יושב ונוקב בגרונו, ודומה שהוא קוק).
אמר ליה: קטליה (הרגו) פה לדין [התולעת פה הרג את התלמיד הזה] .

משנה:
המוציא קופת הרוכלין (מוכרי בשמים לקישוטי נשים, ויש להן קופות קטנות לצרורות בשמים), אף על פי שיש בה מינין הרבה - אינו חייב אלא חטאת אחת (דכולה - חדא הוצאה היא);
זרעוני גינה פחות מכגורגרת (דאף על גב דכל האוכלין שיעורן כגורגרת, הני - כיון דלזריעה קיימי - בפחות מכגורגרת נמי מיחייב): רבי יהודה בן בתירה אומר: חמשה;

(שבת צ, ב)

המשך המשנה

זרע קישואין (חשוב הוא) - שנים (וחייב בשני גרגרין); זרע דילועין - שנים; זרע פול המצרי - שנים; חגב חי טהור - כל שהוא (שמצניעין אותו לקטן לשחק בו, כדמפרש רבי יהודה בסיפא דמתניתין); מת (הרי הוא כשאר אוכלין) - (וחייב ב) כגרוגרת; צפורת כרמים - בין חיה בין מתה - כל שהוא: שמצניעין אותה לרפואה (לקמיה מפרש מאי היא, ומאי רפואתו). רבי יהודה אומר: אף המוציא חגב חי טמא - כל שהוא, שמצניעין אותו לקטן לשחק בו (ותנא קמא מהאי טעמא נמי מחייב ליה בחגב טהור, ומיהו אטמא פליג: דלא מצניע ליה לשחק דילמא אכיל ליה, כדלקמן).

גמרא:

ורמינהי [שבת פ"ח מ"ה]: 'זבל וחול הדק - כדי לזבל קלח של כרוב (אלמא זרע הבא מגרעין אחד חשיב) - דברי רבי עקיבא; וחכמים אומרים: כדי לזבל כרישא'.

אמר רב פפא: הא דזריע (מאחר שהן זרעין חשיב כל אחד ואחד, ואדם טורח לזבל אחד מהם), (אבל) הא דלא זריע, לפי שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה (אין אדם טורח לזרוע גרגיר אחד).

זרע קישואין:

תנו רבנן: 'המוציא גרעינין (גרעיני תמרה): אם לנטיעה - שתיים; אם לאכילה - כמלא פי חזיר; וכמה 'מלא פי חזיר' - אחת; אם להסיק - כדי לבשל ביצה קלה (כגרוגרת מביצה, שהיא קלה לבשל, וזו של תרנגולת); אם לחשבון (כמו שנותנים לסימן עדות לכל דינר פשוט) - שתיים; אחרים אומרים: חמש (דעד ארבע כללות חשיב איניש ולא מינשי [ואינו שוכח], ואין צריך לתת סימן; אבל חמש - מינשי, ומותיב סימנא לכולהו).

תנו רבנן: 'המוציא שני נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה - חייב, שמצניעין אותן לנישכין (לצוד עופות, ובלעז ליצ"ש [מלכודת לעוף]) מקשה של חזיר (נימין קשין שבשדרה של חזיר) - אחת (דחזיא לאושכפי: לתת בראש המשיחה של תפירה); צורי דקל (נצרים קלופים לעשות סלים) - שתיים (לשתי בתי נירין); תורי דקל (דקין מצורי, והן מן הסיב הגדל סביבותיו) - אחת (ולא ידעתי למאי חזי).

ציפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא: מאי 'ציפורת כרמים'?

אמר רב: פליא ביארי (כך שמו).

אמר אביי: ומשתכח בדיקלא דחד נבארא (בדקל בחור שלא נכרך עדיין אלא בסיב אחד, שגדל סביבותיו וכורכו), ועבדי לה לחוכמא (לפתוח הלב): אכיל ליה לפלגא דימיניה, ופלגא דשמאליה רמי לה בגובתא (קנה) דנחשא [שפופרת עשויה נחושת] וחתים לה בשיתין גושפנקי (חותמות; שיתין לאו דוקא, אלא מכסהו כסויין הרבה, כגון: זפת ושעווה על גבה ואדמה), ותלי לה באיבורא דשמאלא (בזרוע השמאלי); וסימניך (קהלת יב) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (כגון זה, שצריך לפקח לב לשמאלו), וחכמים כמה דבעי, וגמר כמה דבעי, ואכיל ליה לאידך פלגא (בתר דאחכים), דאי לא (אכיל ליה, אלא שדי ליה) - מיעקר תלמודו (וחכמתו שלמד על ידו נעקר ממנו)!

רבי יהודה אומר אף המוציא [חגב חי טמא - כל שהוא, שמצניעין אותו לקטן לשחק בו]:

ותנא קמא סבר (חגב טמא) לא (לא מצניעין ליה לקטן לשחק); מאי טעמא? - דילמא אכיל ליה (ואפילו למאן דאמר 'קטן אוכל נבלות אין בית דין מצויין עליו להפרישו' - מודה הוא דלא יתבינן ליה בידיה, דתניא (ספרא שמיני פרשת י פרק יב משנה ביבמות קיד, א) 'לא תאכלום' [ויקרא יא, מב] - לא תאכלום! להזהיר גדולים על הקטנים).

אי הכי - טהור (חי) נמי (דילמא אכיל ליה; ואי משום דאין בו איסור אבר מן החי, דחגב אין טעון שחיטה - אית ביה מיהא משום 'בל תשקצו' [במסכת מכות טז, ב], כדרב כהנא), דהא רב כהנא הוה קאים קמיה דרב, והוה קמעבר שושיבא (מין חגב טהור) אפומיה;

אמר ליה: שקליה, דלא לימרו 'מיכל קאכיל ליה וקעבר משום (ויקרא
 יא, מג) בל[אל] תשקצו את נפשותיכם [בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם] !
 אלא (לאו משום דחייש דילמא אכיל ליה חי, אלא) דילמא מיית ואכיל ליה (וקאכיל
 טמא, אבל טהור - שפיר דמי) ;
 ורבי יהודה?
 אי מיית - קטן (תינוק) מיספר ספיד ליה (ולאו אורחיה למיכליה) .

הדרן עלך אמר רבי עקיבא